

Obsah

Rafik Bedretdinov: Štěstí a ekonomie.....	2
Jan Campbell: Několik poznámek ke konferenci.....	7
Miroslav Jurásek: reakce na texty P. Čírtka a R. Valenčíka	10
<u> </u> Jiří Mihola: reakce na ohlas Miroslava Juráska	12
Jan Kaleta: Reflexe k 17. ročníku konference o lidském kapitálu	13
Tomáš Kosička: Reakce na příspěvek A. Klesly (a J. Mertla).....	16
<u> </u> Diskuse k ohlasu T. Kosičky (Kaleta, Kosička, Černík, Valenčík).....	20
Jan Mertl: Ohlas na konferenci	25
Naděžda Petřů: Co v etice vyučovat nebo jak naučit studenty eticky a morálně se chovat? ...	27
<u> </u> Jan Kaleta: Reakce na ohlas N. Petřů.....	27
Radim Valenčík: Ohlas na konferenci k lidskému kapitálu	28

Rafik Bedretdinov: Štěstí a ekonomie

Cílem daného článku je:

1. ukázat ekonomické aspekty „štěstí“;
2. reagovat na velmi zajímavý příspěvek Pavla Čírtka;

ad 1/ Na první pohled, pojem « štěstí » zdá se čímsi efemérním a snovým, ale velmi žádoucím. Je na místě otázka: proč důležitě určovat „štěstí“ z hlediska ekonomické teorie? Jak pojem „štěstí“ a pojem „užitek“ v ekonomickém smyslu mezi sebou navzájem spojené? Do jaké míry literatura a umění odrážejí ekonomický aspekt štěstí? Důležitě, protože „životní úroveň“ - hlavní cíl makroekonomické politiky státu. Podle obecně známého účelu hospodářské politiky hospodářský růst musí zabezpečit také lepší ekonomický život občanů.

Tradiční přístup k úspěchu štěstí pomocí hospodářské politiky můžeme představit následujícím řetězem determinant: **štěstí** je podmíněno duchodem, rodinným životem a životním prostředím, které jsou zároveň závislé na hospodářské politice, rodinné politice a způsobem ochrany životního prostředí.

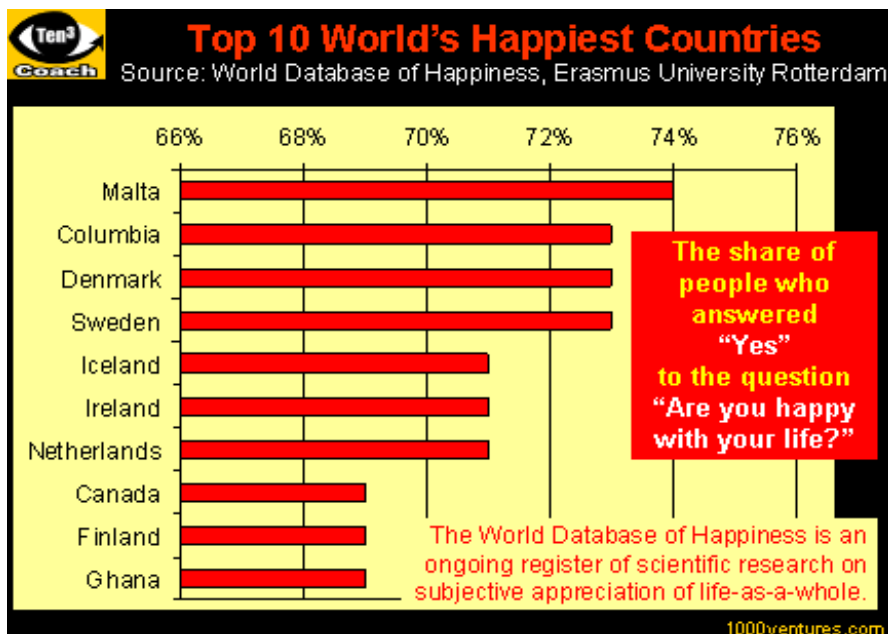
V souvislosti s tímto koncepcí štěstí v ekonomice má, podle našeho mínění, kvantitativní a kvalitativní rozměr. Pokud charakterizujeme první z nich, podotýkáme, že během staletí většina ekonomů byla orientovaná na tzv. „standardní normu života“, měřitelnou pomocí konkrétního ukazatele – HDP nebo HDP na jednoho obyvatele. Většina ekonomů hodnotí růst HDP respektive HDP na jednoho obyvatele jako příznak zdravého trhu, který znamená pro ně zdravou fungující ekonomiku. To je **kvantitativní vyhodnocování štěstí**, které má své přednosti (a, současně i nedostatky) a jednoznačně spojeno s výrobou, ziskem a uspokojováním potřeb spotřebitele.

Kvalitativní vyhodnocení „štěstí“, je v podstatě relativně novým směrem ekonomických výzkumů. V posledních letech vznikly práce, které se zjevně zaměřily na „blahobyť“, chápány jako „kvalita života“, což představovalo de facto novou tradici výzkumů v ekonomice. Tato změna ekonomického výzkumu byla nadšeně přijatá určitou částí obyvatelstva, - těmi, kdo není spokojen s věčně rostoucími „normami života“, místo kterých oni uvítali pojem „kvalita života“ nebo „blahobyť“. I když je zřejmé, že i kategorie „blahobyť“ bezprostředně spojena s růstem výroby a spotřeby.

Kanadsko-americký národohospodář J.K.Galbraith podotýkal, že každá společnost zpravidla samá stanoví hladinu lidského štěstí. Z širšího hlediska blahobyť a štěstí jsou závislé na sociálních podmínkách. Z toho vychází i hlavní dogma současné konvenční společenské víry, která dominuje ve vládnoucích ekonomických teoriích a usilovně podporovaná reklamou a komerčním uměním, spočívající v tom, že štěstí je funkce schopnosti a možnosti dosáhnout žádoucího spotřebního zboží a služeb.

Nicméně dotazování lidí v různých státech během posledních desetiletí, neukazují takové přímé spojení mezi ziskem, spotřebou a štěstím. Například, výsledky sociálních výzkumů v USA prokázali, že na otázku jestli oni cítí velmi, dost nebo nedostatečně šťastní? Obyvatelstvo se reagovalo stejným způsobem jako i v 50. letech XX. století. Podobné závěry se objevují v Japonsku, Velké Británii a většině evropských zemí.

Nejen to. Podle výsledků každoročního sociálního výzkumu veřejného mínění v USA, že i když bohatí lidé ve většině jsou více šťastní, nežli chudé, avšak během života přírůstek štěstí klesá, dokonce i v případě, že jejich příjem vzrůstá.

Zdroj: World Database of Happiness, Erasmus University Rotterdam.

Daný efekt lze vysvětlit projevem zákona klesajícího mezního užitku. Uvedený výše diagram odráží zajímavou skutečnost, že k tzv. „šťastným“ státům patří nejen vyspělé krajiny, ale i rozvojové země, ve kterých HDP na obyvatele je značně nižší. Můžeme s jistotou tvrdit, že existuje určitá souvislost, a to v industriálně-vyspělých státech s podílem HDP více \$20.000 na jednoho obyvatele není pozorovatelné přímé spojení mezi průměrným důchodem a průměrnou úrovní štěstí.

Jelikož dosažení úrovně důchodu více \$20.000 na jednoho obyvatele se stává možným pro určitou část obyvatelstva vyspělých států již na začátku jejich pracovní kariéry, pak lze zformulovat následující zákonitost: zda existuje závislost štěstí od etapy životního cyklu člověka. Pokud taková závislost existuje, například, že lidé ve věku od 20 do 30 let jsou šťastnější, nežli další věkové kategorie obyvatelstva, pak jak se projevuje na národním ukazateli „štěstí“ změna věkového složení obyvatelstva státu. Konkrétně, stárnutí obyvatelstva vyspělých států.

Objevuje se i další problém: ovlivňuje - li proces globalizace individuální a národní ukazatele štěstí? Jestli ano, tak směrem snížení nebo směrem zvětšení?

Jednoduchá otázka: víc peněz, znamená víc štěstí? Odpověď na tuto otázku nemůže být jednoznačná. Pro jednoho a téhož člověka „štěstí“ se mění podle nejrůznějších faktorů. Vezmeme, například, emocionální rovinu.

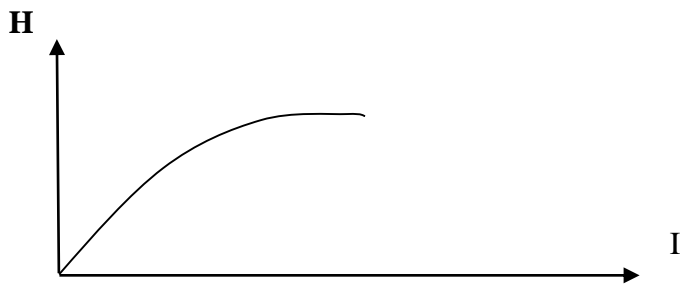
Peníze dovolují koupit:

- Postel, ale ne spánek,
- Knihy, ale ne rozum,
- Jedu, ale ne apetit,
- Šperky, ale ne krásu,
- Medicínské služby, ale ne zdraví.

Prozatím lze definovat « štěstí » pro každého jednotlivce jako přítomnost zdraví, peněz a času na jejich utracení.

Podle našeho mínění, spolu s kvantitativním a kvalitním hodnocením štěstí, **je nutno zavést index mezního (přírůstkového) štěstí**, který by ukázal zlepšení současného úrovně štěstí v porovnání s úrovní štěstí v předchozím období na základě růstu příjmů a jiných hmotných a nehmotných faktorů.

Lze navrhnout následující závislosti štěstí na důchodu: $H = f(I)$

Křivka závislosti štěstí na úrovni příjmu v čase.

Štěstí – je to mezní funkce důchodu. Totiž na každé období existuje pro danou zemi vlastní hladina důchodu, podle které štěstí se zvětšuje. Dál štěstí záleží od zvětšení příjmů a dalších nehmotných faktorů.

Podíváme se na zaběhlé triviální rčení: „více peněz znamená více štěstí“.

Příjem (důchod) je nepochybně prostředkem pro dosažení štěstí, který někdy zabezpečuje více štěstí, někdy méně. Tj. peněžní přírůstek ve vztahu ke štěstí je to mezní veličina. To znamená, že lze vypočítat „bod bezztrátovosti“ štěstí: totiž do jaké úrovně zvýšení finančního důchodu zvyšuje štěstí, a počínaje jakým důchodem, štěstí ne roste a může dokonce se stagnovat: v podobě zmenšení volného času jedince, stresy, problémy se zdravím (dle World Economic Forum se ČR umístila na 43. místě v kvalitě zdraví ze 139) atd.

Objevuje se však i další problém: štěstí je to ekonomický ukazatel nebo je to pocit? Zřejmě koncepce štěstí má interdisciplinární charakter: leží totiž na křižovatce ekonomie a psychologie. Prozatím současná ekonomie štěstí v podstatě neúspěšná, neboť ignoruje klíčové výdobytky současné psychologie. Například, je známo, že pocit štěstí člověka ovlivňují:

1. zpráva o příjmech okolního prostředí (záporný vnější efekt);
2. rychlost adaptace ve vztahu k vyššímu důchodu (fenomén zvyku);
3. vkusy, které nejsou dány shora, štěstí, které prožíváme z toho, co máme ve značné míře určeno kulturním prostředím.

Přitom, využití psychologického přístupu v ekonomice „štěstí“ vyvolává některé pochyby ekonomů, podle kterých:

- 1) štěstí není jen pocit, je to něco většího, něco vyššího
- 2) je nezbytně velmi obezřetně používat fenomén subjektivní spokojenosti se životem jako faktora hodnocení užitečnosti. Správné - li tyto pochybnosti? Zda mohou subjektivní odpovědi na tak obecný problém určovat hospodářská nebo politická rozhodnutí? Ekonomové podezřele vzhlížejí k subjektivním údajům každého rodu, zejména v případech, kdy existuje alternativní varianta získání empirických údajů.

Zůstává faktem, že, pochyby ekonomů vůči šíření výsledků psychologických pozorování jako základny ekonomického pojetí „štěstí“ setrvávají. Lze tedy konstatovat, že „štěstí“ – je to i ekonomická kategorie, a kategorie psychologie.

„Citlivé“ otázky, které vznikají při spojení těchto dvou přístupů:

1. jak psychologické pocity štěstí jednoho člověka změřit ekonomicky. Jak to provést s ohledem na životní cyklus jedince?
2. jak lze psychologické pocity štěstí mnohých lidí změřit jako součást národního ekonomického ukazatele štěstí?

Ekonomické štěstí je to důchod a pocit štěstí. A tak, chceme-li usilovat o zvýšení úrovně štěstí obyvatelstva dané země, tak kromě zvětšení HDP na jednoho obyvatele je třeba vytvářet (zlepšovat, zušlechťovat) „atmosféru“ štěstí v zemi.

ad2/ Zajímavé a upřímné poznámky o lidském štěstí nabízí P.Čírtek (viz Marathon). Podle něj „stalo již téměř tradicí, že v diskusích s ekonomy narážím na problém, že pro mnohé z nich není umění, próza a drama použitelným, tím spíše legitimním a gnoseologicky

relevantním zdrojem. Jestliže ekonomové, myslím, že mnozí z nich se skřípěním zubů, přijali jako legitimní poznatky psychologie a sociologie, pak krásná literatura, poezie a drama jim byla a je k užitku maximálně jako zdroj odpočinku po vyčerpávajícím kreslení grafů a matematických vzorců, odhlédnuto ovšem od Mandevillova průkopnického Bzučícího úlu“. Lze souhlasit, že ekonomická ignorance uměleckých přístupů k pojetí štěstí, redukce člověka k homo economicus patří k záporným „zásluhám“ ekonomické vědy. Ovšem, proč to dávat do antagonistického protikladu. Kanadský vědec Peter Laurence dává následující definici: „Ekonomie je uměním uspokojovat nekonečné potřeby pomocí omezených zdrojů“. Je pochopitelně, že zde uměním míněna schopnost, zručnost, dovednost, ne jako kumšt nebo umělecká díla. Nás však zajímá kumštýřská reflexe štěstí. Umění je prostředek komunikace mezi lidmi pomocí emocí a myšlenek. Ekonomie a umění v širším smyslu mají více méně pravdivě odrážet, znázorňovat skutečnost. Ekonomie pro tento účel má své nástroje, a to: modely, matematický aparát, kdežto umění využívá jazyk, představivost, fantazie a používá celou paletu specifických zobrazovacích prostředků. Ekonomie a ekonomika orientovaný především na uspokojování lidských materiálních potřeb, kdežto do popředí uměleckého odrazu dostává uspokojování citových, estetických, etických materiálních a duchovních potřeb. Ekonomie a umění mají stejný záměr odrážet člověka, mezilidské vztahy a samozřejmě i štěstí z různého úhlu pohledů, tj. navzájem se doplňují, ale nekonfrontují. Podle názoru P. Čírtka „...značný díl práce, který v tomto punktu (otázce štěstí – vysvětlení R.B.) stojí před ekonomy, už za ně udělali spisovatelé, básníci a dramatici a jsem přesvědčen, že navzdory úšklebkům zástupců pozitivních věd, už pro reflexi toho co je a hlavně co není štěstí, rozhodně udělali dost alespoň v tom směru, že v jejich tvorbě, pokud jde o skutečné spisovatele, básníky a dramatiky, jako tvůrce pravdivě reflektující reálný svět lidí a jejich vztahů, najdeme i to, po čem se hodlají pít ekonomové“. Jako potvrzení syntézy ekonomického a spisovatelského chápání lidského štěstí můžeme uvést myšlenku Alberta Camuse: „Život příliš rychle stává zvykem. Češ mít peníze kvůli šťastnému životu, ale ve výsledku veškeré síly, celá barevná paleta života obětována výdělku. Štěstí zapomenuto, prostředek se stává účelem.“ Zajisté tradičního ekonomu vůbec nezajímají tyto atributy štěstí, pro něj je hlavní postavou je racionální bytost, která usiluje o zhodnocení svých prostředků. Že by v tom projevovala omezenost ekonomie? Pokud však chceme vymanit ze zajetí ekonomické jednostrannosti, pak musíme rozšířit nebo jinak definovat předmět ekonomie.

S dalším tvrzením P.Čírtka lze stěží souhlasit, že „spisovatel, resp. dramatik či básník na straně jedné a ekonom na straně druhé pak mají jeden zásadní společný rys. Ti i oni vytvářejí fikce“. S první části myšlenky vyjadřují souhlas: umělec vycházející z reality musí tvořit vlastní imaginární svět. Pokud však touto cestou pouští ekonom, pak hodnota jeho bádání téměř nulová, neboť jeho úkolem je reflexe hospodářské reality prostřednictvím ekonomických modelů a vytváření projektu budoucího vývoje. Poslední etapě se říká vědecké prognózování. Správná prognóza je základem tvorby adekvátních plánů. Platí to samozřejmě i ve vztahu k ekonomickému pojetí štěstí chápaného jako syntéza důchodu, volného času a zdraví. Jsou to ekonomické parametry štěstí, které je nutno doplnit komplexem psychologických (pozitivní sebeúcta, pocit zvládnání vlastního života i okolí, optimismus, podnětná a zajímavá práce, přínosné osobní a přátelské vztahy, duchovní rozvoj – D.G.Myers: *The Pursuit of Happiness*) a kulturních charakteristik. Nejde o snahu vytvářet falešný obraz světa, ale o usilí pochopit jeho všestranně a historicky. Tím se ovšem nepopírá falešnost a triviálnost jednotlivé ekonomické teoretické produkce. Umělec může vytvořit svůj fantazijní svět (například, J.R.Tolkien), který sice vzdálen existujícímu světu, ale přece jen odráží některé, dokonce i podstatné atributy reality Díky Tolkienovu „...vypodobnění šťastných hobitů a elfů a silných životaschopných společností, ukazuje, jak je možno žít, přemýšlet a vnímat svět tak, aby nám to pomáhalo k prožívání bohatšího života plného pocitu štěstí (viz *Pán prstenu & filozofie*, s. 103)

„Ekonomie se může ubídat k smrti a zkoumat reciprocitu shora zdola, takovou analýzu jakou nám předkládá geniální básník, prostě nemůže poskytnout“. Podle mne nelze srovnávat nesrovnatelné. Básník má své výrazové prostředky, které působí mnohem emotivněji, kdežto ekonom může poskytnout logickou analýzu, která sice nevypadá tak efektně a vyžaduje určitou racionální schopnost vnímání, ale je velice hodnotná pro praktické účely. Například, teorie všeobecné rovnováhy může se pochlubit logičností a řekl bych i krásou. Vyžaduje to však ponoření do harmonického světa ekonomie. Umělecké a ekonomické nejsou rozdílné světy, pouze různé způsoby vnímání reality.

Jan Campbell: Několik poznámek ke konferenci.

a) referát prof. Bartáka - lidské zdroje Nehledě na to, zdali používáme nazvání lidský kapitál nebo lidský potenciál nebo lidské zdroje, hospodářsko - společenské změny vyžadují již dnes vyvíjet metody hodnocení výše uvedených jako AKTIVA a ne jenom jak je tomu doposud, pasiva. Je to proto, že znalostní ekonomika integruje mimo jiné již hodnocení intelektuálního kapitálu, včetně patentů, licencí a podobně, organizační změny v organizacích se nebudou již nikdy orientovat na známých reinženýringových a jim podobných metodách. Vše známé, před 32 byly aplikovány s minimálním a výlučně krátkodobým efektem. Proto nemluví o úspěchu. Ani jedna z používaných metod v našem společensko-kulturním prostředí, včetně Kaizen, nedokázala upevnit udržující rozvoj, sustainable development, a ani rozvojovou udržitelnost, sustainability in development. Obě jsou různého charakteru a různé kvality. Ve spojení s hodnocením lidských zdrojů, lidského kapitálu či potenciálu se účetnictví a audit neobejde bez nové formy, kterou lze nazvat multidimensional accounting, multidimenzionální účetnictví.

Tento mladý obor, směr rychle nabývá na síle, až přijde do ČR, bude již tak populární, že CR bude opět dohánět. Mel jsem stěští na VSFS vest diplomovou práci na toto téma s italským studentem, který je dnes vděčný za možnost se dívat na účetnictví z jiného pohledu než doposud. Další příklady z USA a Ruské federace jsou k dispozici.

Třetím prvkem při rozvoji a hodnocení lidských zdrojů, kapitálu či potenciálu je systémový rozvoj individuálních schopností. Takový rozvoj předpokládá plné porozumění vlivu rodného, mateřského jazyka, jeho archetypů apod. na individuální psychologii, kreativitu a řízení vnitřních a vnějších stresů a stresových příčin a zdrojů, kterými jsou především inovace, novinky, neznámé kulturně - politické prostředí a v ne poslední řadě i religie a víra, s nimi spojené hodnoty. Ke vlivu mateřského jazyka se řadí automaticky a objektivně vliv používání cizího jazyka. Vliv na psychologii a kreativitu, stejně jako na řízení stresů.

Proto je nutné integrovat do rozvoje individuální osobnosti tak zvanou otevřenou formu - English prime, formulovanou již v roce 1941 na Princeton university. Integrace této jazykové formy - ústní a písemné, dovoluje rozvíjet porozumění pro kvantovou psychologii a s ní s spojené efekty na myšlení, mluvení a chování. Kvantová psychologie totiž umožňuje lépe pochopit inovační procesy, jak objektivního tak i subjektivního charakteru, nemluvě již o systémovém a skokovém rozvoji inovaci. Podrobnosti na toto téma mohu sdělit i pomocí vyučovacího materiálu VŠE, kterého jsem autorem...

b) téma: korupce a boj s korupcí:

Korupce má stejně jak chaos ve výuce a vzdělání, svá pravidla. Protože existují pravidla, existuje také možnosti, aby se korupce stala říditelnou, snesitelnou. O ekologickém, efektivním a ekonomickém řízení, to jest o management, lze totiž hovořit pouze tehdy, má-li řídící, to jest manažér, schopnost a možnost měnit pravidla hry. A nejenom možnost kontroly výsledku různých procesů. Již tato poznámka dovoluje vidět jednu z největších slabostí vzdělávání v řízení, v managementu. To není ale jediná slabá stránka vzdělávacího procesu v tomto oboru. Některé studijní programy v zahraničí mají odlišnou strukturu od struktury výuky Arts management v ČR, kde drží svůj primát VŠE. Uvedu jeden příklad z anglosaského a německého prostředí:

- 1) Konfrontovat studenta s relevantními teoriemi a analýzami následků korupce a jejich spoluúčast při rozvoji demokracie.
- 2) Diskuse a srovnání řady různých řídicích metod, protikorupčních strategií a politiky, které se realizovaly v různých zemích.
- 3) Analýza různých praktik a odpovědností, včetně protikorupčních organizací ve vybraných jurisdikcích. K případovým studiím se řadí mimo jiné výmarská kultura s válečnými

přestávkami až do nástupu Hitlera v roce 1933. Je důležité se umět podívat na přírodní nebo společenský jev bez emocí, zloby nebo zaujetí.

V neurolingvistice se to nazývá metapozice. V latině se to nazývá ergo "sine ira et studio". Pohled a přístup k dění bez emocí není jednoduchý. To ale vůbec neomlouvá výsledky práce politiků a protikorupčních odborníků především, co se týče prezentace opatření boje s korupcí. Při prezentaci jejich protikorupčních opatření ve sdělovacích prostředcích je zřejmé, že přístup je ve většině případů zcela nedůstojný vzdělaného a vychovaného čtenáře, posluchače, občana.

Je tedy evidentní, že mocenské systémy utvářejí ovládající, distribuující, ovládané a redistribuující zájmové skupiny. Toto rozdělení účastníků mocenského procesu je zcela objektivní. Bez libovolné uvedené skupiny nemůže mocenský proces jako celek ani existovat ani fungovat. Je to koevoluce distribuce a redistribuce, pravidel a praxe, know-how a know-that, preskripce a deskripce, koevoluce toho, co by mělo být, a toho, co je, která je zdrojem samoorganizačních procesů a pohybu v organizaci a pomáhá zajišťovat její trvání, často i nezávisle na vůli ovládající zájmové skupiny. Nezávislá existence jakékoli z uvedených zájmových skupin je objektivně nemožná. Praktický život dokazuje, že se experti mýlí. Opakovaně vidíme, že řešením není ani ponechání pastviny neviditelné ruce trhu, ani centralizovaným institucím s plánovitým veřejným nebo státním dohledem.

Experimenty i praxe potvrzují, že značné množství společných pastvin funguje docela dobře tam, kde lidé mají možnost se domlouvat a nejsou pod vnějším tlakem. Je tomu tak proto, že lidé jsou zkrátka schopni se vypořádat s tímto problémem daleko lépe, byť často ad hoc, složitě a kostrbatě, než jakákoliv sebeelegantnější teorie. Jinými slovy: přirozené lidské chování spoluutvářené výchovou, a ne jenom vzděláním a vzděláváním, je v řadě případů při řešení otázky vzácných i veřejných statků účinnější a úspěšnější než lidské jednání podle teoretických vědeckých nebo ideologických pouček, teorií nebo paradigmat.

Jako příklad jedné takové samosprávné organizace může sloužit mravenčí společenství, srozumitelně popsané v knize Jana Obenbergera, *Ze života mravenců*, vydané v roce 1949 nakladatelstvím Vyšehrad. V současné době je takovým příkladem Sametové (multikulturní) centrum na Malé Straně, které vytvořila skupina mladých lidí naprosto paralelně a nezávisle na čemkoli oficiálním. Pro zvládnutí problematiky korupce je totiž nadmíru důležité, když budou lidé fungovat v organizacích, kde se o pořádek musí starat všichni navzájem a nepodléhají depresi z toho, že korupce je všudypřítomná.

Korupční prostředí se těmito malými přirozenými malými společnostmi nejen významně nařadí, ale navíc zmenší sebeposilující moment setrvačnosti a sílu, která může vést k naprostému rozvratu společnosti. V základu všech evolučních procesů leží interpretace informací. O úspěšnosti interpretace jakékoli informace rozhoduje mnoho faktorů. Proto nemůžeme žádný nám známý faktor vyloučit. Jinými slovy: Jde jenom o míru korupce. Jde o její metriku, topologii a dynamiku. Jedním z cílů referátu na téma korupce a boje s ní je ukázat cestu, nebo cesty k odpovědi na otázku: Co můžeme skutečně dělat? Svoboda člověka přece není v tom, že on si může vybrat z alternativ, které připravili druzí. Svoboda člověka je v tom, že on sám je ochoten a schopen tvořit alternativní řešení, a z těchto si sám vybrat. Ti, kdo mají odvahu a schopnosti se zabývat otázkou svobody a svobodně vůle hlouběji si mohou vzít příklad z úspěchu Newtona. Ten vložil reálný svět do klasického geometrického eukleidovského prostoru. A tak se do poznávání reálného světa zapojila matematika, rozšířená o Newtonův a Leibnizův infinitesimální kalkul. Nebo provést srovnávací analýzu spojenou s otázkou, zda člověk má svobodnou vůli nebo ne. Při takové analýze se nikdo nevyhne studiu *Dialogů Giordano Bruna*, studiu 18. kapitoly Matoušova evangelia ani studiu Martina Luthera. Luther neuznával očištěc, protože se o něm v Bibli nepíše. Měl ale odvahu formulovat, že svobodni jsou teprve ti lidé, kteří si uvědomí, že tomu tak vskutku je. Přitom

se nabízí porovnání se slovy Petra Chelčického obsaženými v jeho spisu O trojím lidu. Nemůže být spolu řád Kristův a řád světský, aniž může být řád Kristův řádem světským. Uvědomit si je potřeba i to, co je a co znamená ve svých následcích matematická determinace nebo Nebeské mechaniky slavného Francouze Pierre Simon Laplace. Ten odpověděl Napoleonovi na otázku, proč se ve svém díle nezmiňuje o tvůrci všehomíra: Veličenstvo, nepotřeboval jsem se již uchylovat k této hypotéze.

Gaspar Monge, objevitel deskriptivní geometrie, k tomu podle citátu v knize Petra Vopěnky Hádání v hospodě (ISBN 978-80-7252-428-0), kterou doporučuji všem, poznamenal:

Laplaceův vesmír je stroj přesný jako hodiny, a právě tak dobře jde. Když však hovoříme o hodinách, nemusíme se přece zmiňovat o hodináři, jenž je vyrobil, zvláště když o něm nic nevíme. Do kategorie svobody vůle patří i pohádky. Erbenova Zlatovláska nebo Dlouhý, Široký a Bystrozraký mluví sami za sebe. Pohádky nabízejí ohromné množství podnětů i pro dnešek.

Od pohádek není daleko k práci velkého dominikánského teologa sv. Tomáše Akvinského, který žil ve 13. století. Jeho Teologická suma a práce sv. Augustina, O městě božím mohou otevřít oči i nevěřícím. Mimo jiné, sochy obou těchto velikánů jsou na Karlově mostě.

Augustin blíže k malostranskému, Akvinský je zasazen do dominikánského sousoší, blíže staroměstskému břehu.

Odpovědi, jak je vidět jsou blízko, jsou jednoduché a složité zároveň. Proto se mistrovské, významné a dalekosáhlé myšlenkové experimenty vyskytují v dějinách vědy jen zřídkakdy. Důraz na přirozené samosprávné společnosti, rodiny a výchovu je podmíněn historickou zkušeností, která praví, že systémová opatření se budou míjet účinkem, pokud nebudou uskutečňovány v konkrétním morálním kontextu.

Klíčovou kvalitou jakéhokoliv morálního kontextu musí být pravidlo "nečiň druhým to, co nechceš, aby druhí činili tobě." Od Kanta pochází často uváděná věta: Tvrdím, že v každé speciální nauce o přírodě může být nalezeno jen tolik opravdové vědy, kolik je v ní matematiky. Dnes nejenom můžeme, ale musíme dodat, že se to týká i nauk společenských. Výsledkem vědeckého pohledu na věc je, že nejde vůbec o to, zda korupce ano nebo ne. To potvrzuje dokonce i moderní biologie. Ta dokazuje, že biologická evoluce je plná jevů, které lze označit jako korupci vnitrodruhovou i mezidruhovou. Bez vzájemné komunikace, jejíž nedílnou součástí korupční chování a jednání jsou, by se přírodní i kulturní evoluce totiž zastavily. Žádná společenská instituce a organizace nedokáže totiž nahradit absenci lidskosti, morálky a občanských ctností. Občanská a společenská výchova a vědomí, že korupce je komunikace mezi (dvěma) lidmi jsou klíčem ke zmírnění následků tohoto věčného problému. Každý z nás má totiž možnost kdykoli přerušit komunikaci. Je to právě absence občanské, estetické a etické výchovy, která brání úspěchu v boji dobra se zlem.

Miroslav Jurásek: reakce na texty P. Čírtka a R. Valenčíka

Ad: Štěstí a ekonomie (reakce na text P. Čírtka)

V reakci na velmi zajímavé téma, které nastolil ve svém článku "Lidský kapitál – ekonomie, štěstí a mlčící většina" Pavel Čírtek, je zcela na místě se ptát, jestli právě kategorie "štěstí" je to, oč by se ekonomie jako věda měla zajímat, jestli v tom není popření základního poslání ekonomie. Nefušují náhodou ekonomové do oblastí, které by raději měli přenechat jiným vědním disciplínám?

V souvislosti s těmito otázkami je třeba si ujasnit definici ekonomie jako vědní disciplíny. Když si uvědomíme, že uspokojení (a potažmo užitek jako jedna z ekonomických veličin) člověka šťastného udělat nemusí, je zřejmé, že ekonomie ve vztahu ke štěstí má své meze. Ekonomie by se měla soustředit na zcela jiné otázky, které sice se štěstím souvisí a dalo by se říci, že jsou jednou z jeho částí, avšak se nejedná o podmínky nezbytné. Ve světě najdeme totiž spoustu milionářů, kteří jsou nešťastní, a naopak mnoho "chudáků", kteří žijí šťastný život.

Je tedy opravdu otázkou, jestli "jít na štěstí" přes materiální faktory, kterými se zabývá právě ekonomie. Např. psychologické výzkumy ukazují, že nejšťastnější jsou lidé v důchodcovském věku, kteří již naplnili své životní poslání, v tomto ohledu nemají již dluhy a ambice a mohou se radovat ze života (nezbytnou podmínkou k tomuto je však, aby byli zdraví). Majetek je v tomto případě důležitý jen do jisté míry: člověk by neměl opravdu žít a strachovat se, zda na konci měsíce vyjde s penzí či jinými disponibilními prostředky (závěry řady výzkumů plně potvrzují citaci P. Štiky v Čírtkově příspěvku o důležitosti mezilidských vztahů pro dosažení štěstí).

Pavel Čírtek ve svém příspěvku sice zpochybňuje "zbožštění" konceptu "*homo economicus* vždy maximalizující svůj užitek" a rád by možná viděl v ekonomii prostoupen hlouběji "duchovní rozměr" (vyjádřený psychologicko – sociologickými charakteristikami mezilidských vztahů), znovu však opakuji svou otázku, zda je tato "hybridizace" ekonomie žádoucí.

Zkoumat štěstí jako nějakou obecnou kategorii je totiž nesmírně obtížné, ne-li nemožné. Samozřejmě filozofové o štěstí přemítali (viz např. Boethiův známý text "*Filozofie utěšitelka*"), religionisté se pokoušeli dát štěstí pevný základ ve víře, ale štěstí zůstává stále ryze individuální záležitostí. Jinými slovy cest ke štěstí je nespočet: to, co jednoho činí nanejvýš nešťastným, druhý v tom nalézá radost a zalíbení (je jen otázka, jestli je možné se naučit "mít rád"; pak i štěstí by mohlo mít svůj "vědecký fundament").

Tento odkaz k lásce souvisí s uspokojením. Možná právě toto je jakási "převodová páka", která opravňuje ekonomy se referenčně vyjadřovat k tématu, které je zdánlivě velmi vzdáleno z ranku jejich zkoumání.

Ostatně v tomto ohledu si ekonomové nečinili žádné zábrany ani dříve. Již např. Brit E. F. Schumacher se ve své knize "*Small Is Beautiful*" pokusil zpochybnit základní tezi západního myšlení (ekonomického), že "růst je dobrý", "větší je lepší" atd. Je známo, že Schumacher byl jeden z prvních ekonomů, kteří se ptali, zda je vhodné používat ukazatel HNP k měření lidského blahobytu (či štěstí, chceme-li), přičemž poukázal na to, že "cílem by mělo být dosáhnout maximum lidského blahobytu s minimálním zkonsumovaným množstvím" (z psychoanalytické perspektivy se podobným tématem zabýval E. Fromm ve své slavné knize "*Mít, či být*").

Schumacher psal o své "buddhistické ekonomii" již před více než čtyřiceti lety. Kdožví, jestli by právě myšlenky tohoto proudu nechtěly v současnosti znovu oprášit a hlubším studiem prozkoumat, do jaké míry jsou kompatibilní se současným stavem věcí.

Občas se říká, že všechny dobré myšlenky již byly vymyšleny. Stačí je jenom oživit a aplikovat na správném místě a ve správnou dobu. Byť to poněkud odporuje představě vědeckého pokroku, kdy jedna teorie nahrazuje druhou, která je již nefunkční (viz např.

podstata metodologie Lakatosových výzkumných teoretických programů), pořád se do mysli vtírá neodbytná myšlenka, že existují teorie, které byly popřeny kontextuálně, nikoliv však esenciálně (v tomto ohledu se občas poukazuje na to, že komunistická ideologie je v jádru správná, jen byla zneužitá v rukách "zlých lidí"; kdož ale ví, zda kdy lidstvo dosáhne takové úrovně vědomí, aby zde myšlenky komunismu našly živnou půdu).

Ad: Radost z práce? Proč ne (reakce na text R. Valenčíka)

Radim Valenčík tento svůj příspěvek směřoval spíše do postproduktivní etapy života, nicméně toto téma je velmi aktuální i pro produktivní lidský věk. Nelze si dost dobře představit, že by člověk dlouhodobě mohl vykonávat nějakou práci, aniž by ho těšila. Leč mnoho lidí vykonává své zaměstnání jen proto, aby získalo obživu pro sebe a svou rodinu. Jistě se mohou holedbat oním známým pořekadlem "pracujeme, abychom žili, nikoliv žijeme, abychom pracovali" (na které jsou mimochodem velmi pyšní Španělé, jak mi několik z nich přímo potvrdilo; zároveň se právě tito zástupci jižanských národů dívají poněkud s despektem, ale pochopitelně i s určitou dávkou závisti, na Němce, kteří prací přímo žijí), ale je to dost málo, když si uvědomíme, že v práci trávíme velkou část dne.

A možná základy tohoto palčivého problému jsou položeny, když mladý člověk vstupuje do terciárního (a možná už i sekundárního) vzdělávacího systému, protože je zpravidla přijat ke studiu tam, kde mu "vyjdou" testy, nikoliv tam, kde by ho studium bavilo (snad tento "nešvar" bude odstraněn formou celoživotního vzdělávání).

Domnívám se, že tato "frustrace z práce", kdy člověka práce moc nebaví a bere ji jako nutné zlo, by mohla být vyřešena pomocí nového modelu na trhu práce založeném na tzv. kreativní ekonomii. Ekonomové se snaží dát odpověď na otázku, zda v budoucnu bude dostatek práce pro všechny zájemce, anebo práce pro lidi bude ubývat v důsledku nových moderních technologií.

Odpověď je ano: lidé budou mít stále dost práce, ale tato práce bude kvalitativně jiná než v minulosti. Richard Florida je autorem pojmu "kreativní třídy", která pouze nereprodukuje určité výrobní postupy, nýbrž je vymýšlí a vytváří. Kreativní třída v současnosti nesmírně sílí v USA; do budoucna se dá předpokládat posilování tohoto trendu i jinde ve světě. Florida rozděluje tuto kreativní třídu na tzv. "profesionální kreativce" (např. učitelé, lékaři, advokáti atd., tj. profese relativně náročné na osvojení si určitých postupů, dovedností, znalostí, které jsou pak již rutinně aplikovány v jednotlivých případech) a tzv. "superkreativce", kteří neustále vnášejí do své práce prvek inovativnosti (jako např. softwarový designéři, špičkoví vědci atd.).

Florida se domnívá, že v budoucnu člověk bude vykonávat práci "povinnou", ve které má nejvyšší komparativní výhodu, která mu bude zdrojem příjmu, a pak práci "dobrovolnickou", která mu bude zdrojem potěšení a radosti. Člověk se nebude dít "do úmoru" v jednom zaměstnání jako v minulosti, nýbrž může pracovat i na částečný úvazek, který mu dá však dostatečný příjem na to, aby pokryl své životní náklady. Zbytek pracovního dne bude věnovat na rozvíjení svých dovedností v jiných "nevýdělečných" a také společensky prospěšných činnostech. A tak se může stát, že pracovní den dobrého advokáta bude trvat pouze pět hodin, zbytek času bude věnovat třeba práci jako "umělecký kovář" či se angažovat v různých spolcích charitativního zaměření atd.

Možná právě toto je cesta ke zvyšování produktivity práce. Tvrzení, že více odpracovaných hodin zvyšuje produktivitu práce, je totiž mýtus. (TRŽILOVÁ ABELSON, Jana (2014):

Chcete být výkonnější? Zpomalte! Psychologie dnes (prosinec 2014), s. 41-43.)

S produktivitou nelze totiž ztotožňovat "prosezenou dobu", kterou zaměstnanci tráví za pracovním stolem, na poradách a jednáních. Dlouhodobé hodiny strávené v práci naopak zabíjejí produktivitu, výdělky i zaměstnance.

Jiří Mihola: reakce na ohlas Miroslava Juráska

Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.

Význam schopností a zájmu při výběru povolání

Miroslav Jurásek ve své reakci na text Radima Valenčíka o postproduktivním životě uvádí: "*Nelze si dost dobře představit, že by člověk dlouhodobě mohl vykonávat nějakou práci, aniž by ho těšila.*" Současně se zamýšlí nad tím, proč mnozí občané práci spíše trpí jako nutnost a tudíž je netěší. Příčinu vidí v tom, že "*mladý člověk ... je zpravidla přijat ke studiu tam, kde mu "vyjdou" testy, nikoliv tam, kde by ho studium bavilo.* Zdroj obou citátů je: <http://radimvalencik.pise.cz/1930-jake-reformy-a-proc-325-jurasek-ohlas-na-lk.html>.

Já se domnívám, že příčina je ještě hlubší. Ze své dlouholeté pedagogické a poradenské činnosti v oblasti profesního poradenství vím, že odborná i laická veřejnost považuje za klíčový faktor pro výběr povolání **zájem** dítěte o danou profesi, přičemž se nezamýšlí nad tím, jakou mají pro danou profesi význam vrozené **schopnosti** jejich dětí.

O tom, že dosavadní způsoby výběru povolání mladých lidí nevedou k jejich uspokojivé realizaci, svědčí mnohé zásadní pedagogické dokumenty, z nichž jako příklad uvádím Reformu veřejné správy z roku 2000 a odpovídající doplňky školského zákona z let 1990 až 2004, která zrušila tzv. jednotnou školu, mimo jiné tím, že: a) byla zrušena ustanovení o povinnosti jednotné ideové orientace výchovy a vzdělávání a byl zahájen proces zvyšování kurikulární a pedagogické autonomie škol. Školám byla poskytnuta právní subjektivita, b) legitimizovala se diferenciaci výuky podle **schopností a zájmů** dětí.

Presvědčil jsem se o tom, že rozhodující pro budoucí efektivní uplatnění absolventů škol je diferencovaný rozvoj jejich schopností směřující k uplatnění v profesi, která je pro ně nejvhodnější. To je nutná podmínka jejich efektivního společenského uplatnění, které je vždy posléze doprovázeno zvýšeným zájmem o práci, v které jsou úspěšní. Diferenciaci podle zájmu může být problematická, pokud se nakonec ukáže, že zájem byl jen nahodilý, povrchní a nebyl podložen odpovídajícími schopnostmi. Pokud dítě projeví o nějaké povolání zájem, je to jistě významný signál, který je ale nutno prověřit a dát do souladu s reálnou představou o daném povolání a také s požadavky na schopnosti zaručující jeho excelentní výkon.

Mé bohaté zkušenosti pramení z toho, že již 20 let spravuji profesní pobočku antropologické biotypologie, kterou již navštívily stovky dětí i dospělých, z nichž mnozí již leta své povolání vykonávají. Mimořádné výsledky přinesla též realizace grantů ESF ČR, zaměřená na nezaměstnané osoby nebo na nadané děti. V této pobočce se čistě exaktními metodami zjišťuje, které z mnoha tisíc studijních i nestudijních povolání nejlépe odpovídá schopnostem klienta, který k nám zavítá.

Jsem si vědom toho, že zjištění nejvhodnějšího povolání kvalifikovaným typologem není v ČR, ani dostatečně známé, ani přiměřeně dostupné. Právě to je jeden z důvodů, proč jen nepatrné procento populace má to štěstí, že skutečně vykonává své nejvhodnější povolání. Ostatní mají s výkonem povolání dříve či později problémy. V našem teritoriu se výběrem povolání nakonec zklame až 95 % populace. Většinu lidí nezbyvá než se řídit dílčími informacemi, případně pouhým zájmem. Ani mimořádně intenzivně projevovaný zájem o nějakou činnost člověku nedodá žádné potřebné schopnosti. Ty buď máme, nebo nemáme. Nelze je získat, nabýt ani koupit. Koupit lze informace, vzdělání nebo i praxi, ale schopnosti nikoliv. Můžeme si zaplatit výuku či výcvik, ale ani to nám chybějící schopnosti nedodá. Avšak pokud schopnosti máme, můžeme je ještě vylepšovat.

Většina populace podléhá nesprávné domněnce, že projevovaný zájem musí být doprovázen nejlepšími předpoklady. Přitom je tomu právě naopak. Například zaujmout se můžeme jen takovou věcí, o které víme, že existuje, byť jenom v představě. Naše schopnosti odpovídají nejvhodnějšímu povolání i bez ohledu na to, zda je nám to známo či nikoliv.

Zřídka, avšak přece jenom, se občas stane, že člověk dokonce projeví vůči své nejvhodnější profesi averzi. Většinou je to v důsledku nevhodného postoje společnosti vůči této profesi, která je diskreditována například jejím špatným výkonem. Takovým příkladem jsou málo oblíbené profese policisty nebo daňového úředníka. Lidé vykonávající své nejvhodnější povolání vás obvykle upoutají lehkostí skvělého výkonu své profese. Vše jde hladce, jakoby samo sebou, bez zjevné námahy a přitom s potřebnou výdrží, prozíravostí, důkladností apod. Takoví lidé jsou bezproblémoví až nenápadní. Kvalitu jejich výkonu často oceníme, až když se na jejich místo postavíme sami nebo když za ně nenajdeme odpovídající náhradu.

Avšak není pravda, že osoba vykonávající nejvhodnější povolání je bez problémů. V současné době nezřídka budí velmi dobrý výkon profese závist. Výhodou je, že osobě vykonávající nejvhodnější povolání zůstává dostatek energie pro řešení těchto problémů. Výkon takových osob je přesvědčivý především svou kvalitou, svými výsledky.

Tímto se vracím k výroku pana Miroslava Juráska s tím, že si **lze jen těžko představit člověka, kterého by dlouhodobě netěšila práce pro kterou má nejlepší předpoklady, a pro kterou absolvuje úspěšně odpovídající profesní přípravu.**

Podrobně se touto problematikou zabývám v letos vydané knize *Přehled českého školství*, nakladatelství Melius 2014, ISBN 978-80-87638-03-3.

Jan Kaleta: Reflexe k 17. ročníku konference o lidském kapitálu

---

Některé příspěvky ke konferenci byly čistě odborné, z politiky, ekonomie, správy. Avšak objevilo se velké množství příspěvků vysoce filosofické povahy, o povaze člověka, života a společnosti. Jakýmsi středobodem mezi nimi se staly příspěvky, kombinující oba přístupy skrze obecnou teorii systémů, kombinující ideály s praktičností. Právě tyto příspěvky nejsou ničím jiným, než vytvářením nového "jazyka" se vším, co k tomu patří. Vrcholným představitelem tohoto přístupu je teorie R. Valenčíka o strukturách založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad.

Říká se, kolik jazyků umím, tolikrát jsem člověkem. Každý jazyk má za úkol uplést z neuronové sítě koš, který do sebe pojme věci ve světě. Komu byl upřen jazyk, ten ztratil lidství, ztratil schopnost rozumět světu, předvídat jej, ovládat jej a bránit se. Perlorodka, když se do ní dostane zrno písku, které nedokáže vypudit, začne jej obalovat vrstvou perleti. Lidé, stížení útlakem, který nejsou schopni pojmenovat, začnou vytvářet nový jazyk jako cestu nejmenšího odporu.

Takový přístup je mi dříve byl velmi blízký, ale můj podíl na konferenci byl velmi omezen vývojem mých názorů, postojů a teorií, který zároveň probíhal. Namísto vytváření nových jazyků a vynalézání kola, což není úplně zbytečná dovednost, jsem se tentokrát zaměřil na schopnost nazývat rýč rýčem, jak říkají Američané, a dostat se ke středu problému. Lepší starý jazyk v hrsti, než nové teorie na střeše. A úplně nejlepší je najít styčný bod mezi zastánci starého a nového jazyka. Toto není nikomu z konference vlastní, neboť jde o cestu největšího odporu, neklidu a nepohodlí.

Tak tedy teorie o skupinách založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad. U každého myšlení je důležitá epistemická zakotvenost, tedy konzistentní, racionální a empirická definice toho, co pojmenováváme. Nejdříve je se třeba zeptat, co jsou to ony obecně přijaté zásady, na které se R. Valenčík odvolává? Jsou to jakékoliv zásady přijaté jakoukoliv společností? Kdybychom byli mezi lovci lebek, bylo by obecně přijatou zásadou, že nepřátele je třeba zabíjet a zmenšovat jejich hlavy?

Domnívám se, že ne. K tomu se odvolávám na norimberský soudní proces s nacisty. Nacisté pracovali na principu čistého formalismu, pozitivismu a relativismu – co je psáno, to je dáno, je-li to schváleno řádným demokratickým procesem. Takto vznikly zákony o ochraně německé krve a cti, které vedly k masovému vraždění Židů a mnoha jiných národů. Do té doby všechny národy operovaly podobným způsobem – lidské chování nemá žádná pravidla, proto si je spolčením většiny nebo menšiny napíšeme, posvětime je pečeti s orly, lvy a medvědy a tím se budeme řídit, i ti, kteří jsou proti. Jinými slovy, platí právo silnějšího. Nacisté však napsali tak strašlivá pravidla, že byl v Norimberku poprvé porušen princip zákazu retroaktivity. Tento princip říká, že když platí nové zákony, nemůžeme být podle nich souzeni za činy spáchané dříve. Spojenci však v Norimberku došli k závěru, že nově zakázají genocidu Židů, ale že nacističtí vůdci budou přesto potrestáni, i když to, co dělali, bylo tehdy zcela legální, podle zákonů, které si sami napsali a odhlasovali.

Norimberský soud došel k závěru, že existuje jakési "přirozené právo", ze kterého by měly zákony vycházet a kterému by se neměly protivit a vůči kterému jsme zodpovědní bez ohledu na psané zákony nebo naši moc. Tím byla potvrzena role filosofie, neboť ono přirozené právo není nic jiného, než filosofická disciplína etiky. Připomínám, že nic ve filosofii není osvobozeno od reality ani logiky a empirie, tedy ani etika, a vědecký důkaz má vždy poslední slovo.

Zbývá tedy otázka, co jsou ony obecně přijaté zásady. Tuto otázku by měl zodpovědět sám R. Valenčík, neboť je autorem onoho pojmu. Já si zde troufnu formulovat pouze jedinou takovou zásadu. Obecně přijatá zásada praví, že **je nemožné ospravedlnit použití násilí jako odezvu na nenásilné aktivity**. Už malé děti argumentují tím, že "on si začal". I národy reagují na nevyprovokovaný útok jinak, než na obranu. Jde o základní morální argument, o který se

neustále svádí jazykové bitvy v médiích. Kdo má právo na své straně, ať už podvodem nebo ne, stane se dominantním, notoricky známým příkladem budiž teroristé 11. září a nekonečná, ale přesto obecně přijímaná válka proti terorismu. Zároveň je zásada neagrese v podstatě morální, protože nevede k dominanci. Agrese v obraně je pouze reaktivní a je ospravedlnitelná.

Dominance nemorálních struktur však vychází z porušování zásady neagrese a takové manipulace s jazykem, že je toto porušování veřejně přijímáno a tolerováno. Tento článek tedy není o tom, jak píše R. Valenčík, že existují dobré a užitečné instituce, ve kterých se však bohužel vytvářejí spolčení mezi lidmi, kteří porušují zásady, a proto je třeba napsat lepší stanovy, aby se lidé navzájem hlídali. Ne, tento článek je o přirozeném právu a nutnosti nechat realitu mluvit samu za sebe.

Je fakt, že instituce existují a že v nich dochází ke spolčení za nějakým účelem. Jestli jsou to dobré instituce a špatná spolčení, to musím teprve zjistit. K tomu se musím podívat na tyto instituce skrze jedinou mně známou obecnou zásadu, že **je nemožné ospravedlnit použití násilí jako odezvu na nenásilné aktivity**. Podívám se tedy, zdali tyto instituce používají násilí jako odezvu na nenásilné aktivity. Vezměme si například ekonomické aktivity. Pokud něco chci, pak si to koupím a zaplatím to. Pokud něco nechci, tak nabídku odmítnu a nezaplatím to. Státní instituce však nabízejí nějaké služby. Ty služby, které nechci, však nemohu odmítnout. Resp. nepoužívat je většinou mohu, pokud chci, ale zaplatit je musím vždy. Pokud dost dlouho nezaplatím, pak ona částka překročí nějakou hranici, stát překlasifikuje můj ne-čin a pošle ozbrojené osoby v kostýmech, aby vnikly do mého bytu a zmocnily se mého majetku (případně bankovního konta) proti mé vůli. Pokud bráním svůj majetek, jak bych jej bránil proti jakýmkoliv jiným osobám bez kostýmů, stát překlasifikuje tuto mou aktivitu a reaguje buďto mým únosem do vězení, nebo vraždou. Dostane-li se něco z toho k soudu, budou lidé v kostýmech ospravedlněni, neboť jednali podle tištěného dokumentu a měli na sobě správný kostým.

Došel jsem tedy k závěru, že samotný **stát, zejména složky exekutivní a soudní moci, je strukturou založenou na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad**. Důležitou pointou však je, že normální činnost států a většiny úřadů má identitu porušování obecně přijaté zásady neagrese. Jakou identitu má jednání struktur, které odhalil R. Valenčík? Chápu-li jeho články správně, jde také o formu porušení zásady neagrese, nebo něco podobně nemorálního. **Jednání spolčených struktur tedy není kvalitativně odlišné od jednání institucí, ve kterých působí, pouze kvantitativně**, tedy počtem lidí, kteří jsou v této činnosti zapojeni.

Státní struktury pracují na principu masivního porušování zásady neagrese. Například v daňovém systému je lidem proti jejich vůli odebráno až 50 procent příjmů. Zákony a předpisy pak slouží k tomu, aby byly tyto peníze pokud možno co nejrovnoměrněji vráceny a bylo tím alespoň částečně napraveno to, že někdo z ekonomiky odstranil polovinu oběživa. To v ideálním případě, o který se pokouší tzv. státy blahobytu. Ano, teoreticky lze všechny peníze odevzdat úřadům a pak úřadům napsat tak dokonalé instrukce, abychom ty peníze dostali zpět víceméně užitečnou formou. Avšak **neexistuje žádný dobrý důvod, aby neúčast na takovém systému byla trestána násilím**.

Proto většinu odborných příspěvků o lidském kapitálu považuji za druhotné. Nemám pochyby o faktické korektnosti jejich obsahů, ani o jejich řešitelnosti navrženými opatřeními. Mám však pochyby o epistemické zakotvenosti celé konference, o schopnosti rozeznat fakta o identitě, že násilí pod jiným jménem je pořád násilí a bude mít následky v realitě, jako jakékoliv jiné násilí.

Nemohu nezmínit citát z Nietzscheho Zaratustry:

Toto znamení vám dávám: každý národ mluví svým jazykem dobře i zla: tomu nerozumí soused. Svůj vlastní jazyk si vynalezl každý národ v mravech i právech. Ale stát lže všemi

jazyky dobra i zla; a cokoli mluví, lže - a cokoli má, ukradl. Nepravé jest na něm všecko; ukradenými zuby kouše, kousavý. Nepravé jsou i jeho vnitřnosti. Zmatení jazyků dobra i zla: toto znamení vám dávám za znamení státu. (NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra. Editor Alena Bryndová. Překlad Otokar Fischer. Praha: Dobrovský, 2014, 354 s.)

Domnívám se, že většina problémů popsanych v konferenci by neexistovala, kdyby nedocházelo k násilnému vynucování centrálních norem. Ano, školy mohou preferovat dívky a potlačovat normální chování chlapců. Možná, kdyby byly lépe napsané osnovy a zákony, nebylo by tomu tak. Avšak není na státu, aby toto řešil, neboť stát je samozvaná třetí strana v interakci mezi rodinami a školami. Je na rodičích, aby sami usoudili, zdali jejich škola opravdu škodí chlapcům a aby si sami zvolili školu a vše ostatní. Státu zbývá pouze to, aby této normální inteligentní aktivitě celého národa nebránil, aby nevynucoval stejnorodost škol, aby nebral rodičům peníze na školy vlastního výběru, tedy aby neexistoval. Vyřeší to všechny problémy? Nikoliv, pouze ty nejhroší, celostátní.

Většina lidí se domnívá, že stát by měl pouze zastávat funkci nočního hlídače, tedy poskytovat bezpečnost a justici. Pominu-li téměř nefunkční český soudní systém, dá se o tom uvažovat. Tento experiment proběhl ve Spojených státech, zemi s nejmenší vládou, a národ zbohatl ze všech nejvíce. Federální vláda však jako rakovinná metastáza po cca 100 letech zdanila a využila toto bohatství k vlastnímu růstu a dalšímu století plnému válek. Nyní jsou Spojené státy tím největším, nejagresivnějším a nejzadluženějším impériem, které se znepokojivě ozbrojuje vůči vlastním obyvatelům.

Svět se nedělí na Američany, Čechy nebo Rusy. Svět se dělí na ty, kdo porušují obecně přijaté zásady a ty, kdo je neporušují. Ti, kdo zásady porušují, však nasazují všechny prostředky, kulturní, historické, mediální, vojenské i politické, aby zmátli jazyk a přejmenovali vše, nazvali černé bílým, rudé hnědým, demokracii svobodou, socialismus kapitalismem a tak dále. Dnešní jazyk je bez poznání identity věcí zcela nepoužitelný. Nový jazyk však bude trpět stejným problémem, jako nová měna na trhu, stěží se ujme. Je třeba pojmenovávat věci podle jejich identity a získat tak zpět starý jazyk.

Identita odpovídá například otázku "Co je to krádež?" Identita krádeže je zmocnění se majetku proti vůli majitele. Co je to daň? Totéž. Může tedy daň mít jiný účinek, než krádež, když je jejich identita stejná? Zásadně nemůže. A přece – nepravdivé pojmenování vede k tomu, že krádež pod jménem daně je mnohem obsáhlejší a rozšířenější, než jakákoliv forma soukromého zločinu a vede k dalekosáhlým, celospolečenským problémům, kterými se zabývá i tato konference. Vykrádání bytů a krádeže automobilů, pokud vím, k žádné konferenci zatím nevedly.

Podívejme se tedy na identitu státu. Stát je spolek, který vznikl v podobné době a podobným způsobem, jako spolek zvaný církev a slouží k podobným účelům. Platí zpravidla, alespoň ve Spojených státech, že věřící preferují menší státní moc a zastánci všeobsažného státu nemají v lásce náboženství. Církev však již dávno nemučí nevěřící, nepopravuje, nevybírání desátky a nevyhlašuje křížové výpravy. Nebýt členem církve už také není nijak veřejně pohoršující. Poukazování na nedostatky církve se stalo běžnou praxí, dokonce i ze strany papeže. Církev si už dávno nebere zásluhy za příznivé počasí, úrodu a ustoupení morových epidemií, ani za morálku obyvatel a slušné chování. Avšak jen s obtížemi se dokáží přimět, abych stejně rozumný postoj požadoval nejen od spolku kříže, beránka a holubice, ale také od spolku bílého lva, lípy a trikolory. Tento druhý spolek se zatím dle mého názoru pokouší modernizovat teologii a reformovat nereformovatelné.

Tomáš Kosička: Reakce na příspěvek A. Klesly (a J. Mertla)

Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.

A. Klesla ve svém příspěvku naznačil velmi inovativní přístup k poptávce po zdravotní péči (zdraví), který by se mohl v současné době stát východiskem pro reformu. Ale jak správně uvádí J. Mertl, je potřeba tuto reformu pojmout obsáhleji, tedy včetně sociálních redistribučních systémů. Já bych se nebál zajít ještě dál a pojmout reformu komplexněji zahrnutím i reformy školství a vzdělávacích systémů, protože se domnívám, že tyto součásti jsou velmi provázané. Chtěl bych to prokázat na následujícím modelu. Jak zaznělo v příspěvku Dr. Klesly, můžeme chování jednotlivců popsat konvexními funkcemi, které na základě Grossmanova modelu poptávky po zdraví ukazují, jak ten který člověk vyčerpává svou zásobu zdraví. Chceme tedy najít model, který umožní jednoznačnou interpretaci a doporučení, podloženou čísly a určí, do jaké míry (a pro koho) je výhodná rozšířená péče o zdraví a zdravý životní styl. Vyjdeme z původního Grossmanova modelu a křivky mezní efektivity kapitálu. Hledáme dvě funkce, které budou popisovat chování dvou rozdílných strategií, které nazvu konzument a investor. Konzument do svého zdraví neinvestuje, jen konzumuje v případě potřeby zdravotní péči poskytovanou na základě zdravotního pojištění. Investor k tomu navíc investuje do zdravého životního stylu, prevence atd.

Dalšími předpoklady jsou

-kvalitu zdravotnictví hodnotím podle finančních nákladů na pacienta a rok.

-předpokládá se maximální efektivita (vynaložený dolar nelze použít efektivněji)

Další parametry, které se podílejí na celkovém zdravotním stavu jednotlivce (vliv genů, životní prostředí atd.) neuvažujeme.

Matematické odvození

Hledáme dvě konvexní funkce $f_1(x)$, $f_2(x)$ na intervalu $(0, \infty)$ pro které platí:

$$f_1(x) \leq f_2(x) \text{ pro } x \in \langle x_1; x_{\max} \rangle$$

$$f_1(x) \geq f_2(x) \text{ pro } x \in (0; x_1) \text{ a } x \in \langle x_{\max}; \infty \rangle$$

$$x_{\max}/x_1 \in \langle 1,5; 4 \rangle$$

Vyjdeme z obecně známé funkce pro mezní efektivitu kapitálu, kterou je konvexní rovnoosá hyperbola, pro odpovědného jedince je přesnějším popisem jeho užitkové funkce exponenciála

Obecný tvar funkcí:

$$f_1(x) = \frac{A}{x}$$

$$f_2(x) = e^{A-x}$$

řešením rovnice

$$\frac{A}{x} = e^{A-x}$$

dostáváme průsečíky těchto dvou křivek. Jeden je triviální $[A; 1]$, druhý dopočítáme z $A - \ln(A) = x - \ln(x)$

Nyní budeme zjišťovat pro jaký parametr A to platí. Díky triviálnímu řešení $x = 1$ zjistíme parametr A z rovnice

$$A = \frac{z}{z-1} * \ln(z)$$

kde $z = x_{\max}/x_1$

Hodnotu z získáme ze statistik

Alternativním způsobem získání parametru A je jeho vypočtení ze vztahu

$$A = \beta * \log K$$

kde β je koeficient udávající kvalitu zdravotnictví a K je průměrná doba dožití

Křivky protne dvěma sečnami

$$y_1 = k_1 x + q_1$$

$$y_2 = k_2 x + q_2$$

pro které platí:

$$k < 0$$

$$q > 0$$

$$|q| > |k|$$

sečna y_1 protíná křivky $f_1(x)$ a $f_2(x)$ v bodech $x_{\min}$, $x_{\max}$; sečna y_2 protíná křivky $f_1(x)$ a $f_2(x)$

v bodech $x_{\min}$, $x_{\max}$

Z praktických důvodů převedeme explicitní měření (výsledky statistik nemocnosti, spotřeby léků, závislost dnů trávených v nemocnici na věku ...) do normovaného tvaru a omezíme interval

$x \in (0, A)$, potom dostaneme

$$f_1(x) = \frac{A}{x}$$

$$f_2(x) = e^{A-x}$$

s průsečíky $x_{\max}$ a x_1

sečnu y_1 získáme

$$y_1 = \frac{1-Y_2}{A-x_2} x - \frac{1-Y_2}{A-x_2} A + I$$

sečnu y_2 vyjádříme díky znalosti $x_{\max}$ a rozdělením intervalu průsečíků $f_2(x)$ a y_1 v bodě $x=0$ v obecném tvaru

$$y_2 = \left(\frac{q_1 + e^A}{2} - x * \frac{q_1 - 1 + e^A}{2A} \right) * \alpha$$

Kde α vyjadřuje možné změny v lékařské péči (nové metody, postupy atd...)

$$\alpha \in (0; 2)$$

Náklady na zdraví v průběhu života zjistíme jednoduchým integrováním daných funkcí na příslušném intervalu. Dostáváme tak:

$$F_1(x) = \int_x^{x_{\max}} \left(\frac{A}{x} - 1 \right) dx = [A * \ln(x) - x]_{x_{\max}}^x \quad (1)$$

$$F_2(x) = \int_x^{x_{\max}} \left(e^{(A-x)} - 1 \right) dx = [-e^{-x}(xe^x + e^A)]_{x_{\max}}^x \quad (2)$$

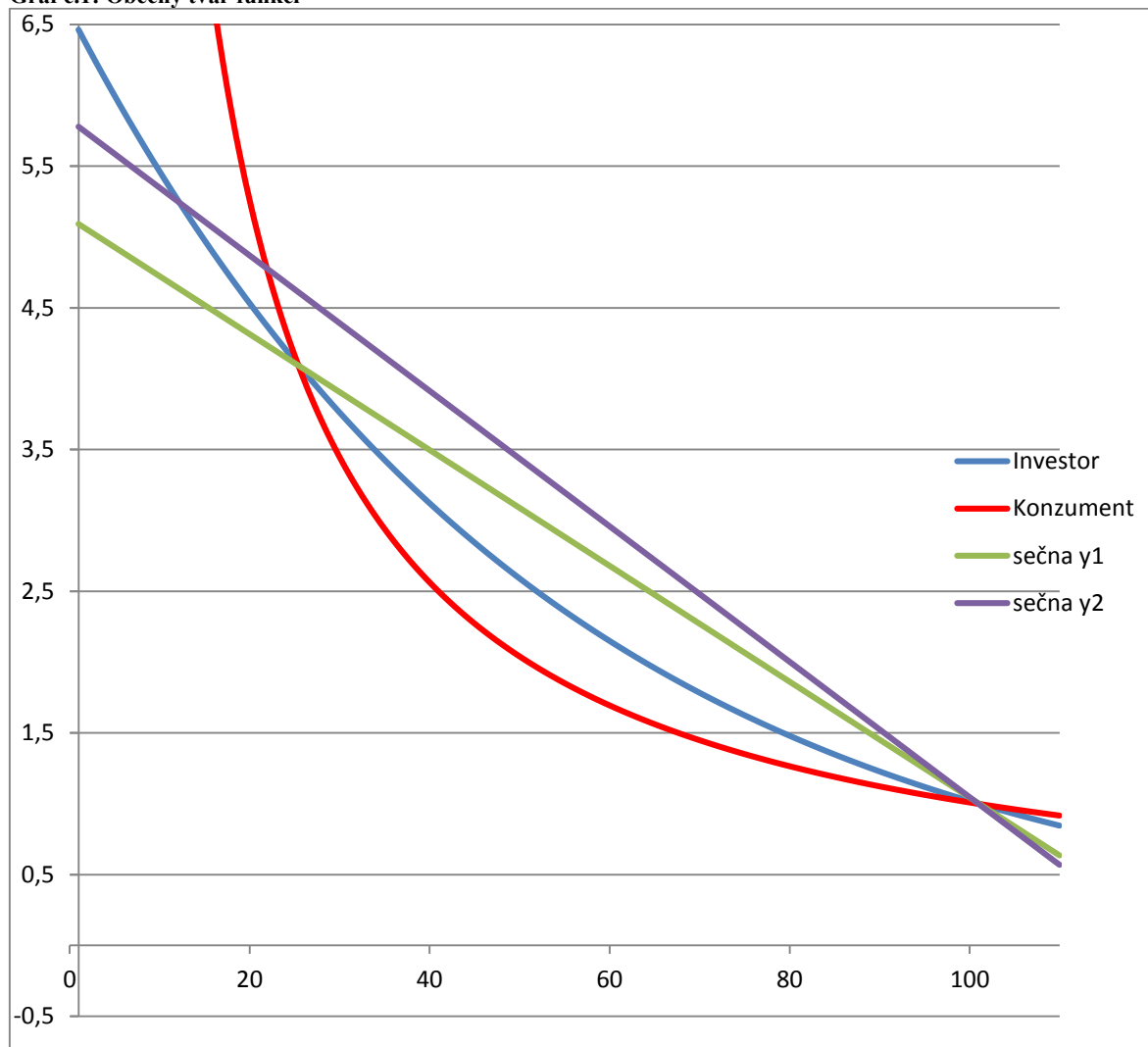
Stejně spočítáme i rozdíl v nákladech pro dobu dožití od bodu x_1

$$F_3(x) = \int_x^{x_1} \left(\frac{A}{x} - 1 \right) dx = [A * \ln(x) - x]_{x_1}^x \quad (3)$$

$$F_4(x) = \int_x^{x_1} \left(e^{(A-x)} - 1 \right) dx = [-e^{-x}(xe^x + e^A)]_{x_1}^x \quad (4)$$

Výše uvedené funkce můžeme zakreslit do grafu (graf č.1), na kterých potom názorně uvidíme rozdíly, které chování Konzumenta a Investora přináší při péči o jejich zdraví a jeho náklady. Poptávku po zdraví Konzumenta symbolizuje červená čára, Investora pak modrá. Jak je vidět, po většinu života investuje Konzument méně, o své zdraví se nestará a až v poslední části života je péče o jeho zdraví nákladnější. Dalo by se odhadnout, že velká část těchto nákladů je hrazena ze solidárního zdravotního pojištění. Investor oproti tomu v průběhu života utrácí nad rámec svého zdravotního pojištění a tato investice se mu vrací v podobě vyšší zásoby zdraví v posledních letech života.

Graf č.1: Obecný tvar funkcí

Zdroj: Vlastní výpočet

Důležitou otázkou pro praktickou použitelnost modelu je, zda všechny body ležící mezi modrou a červenou čarou (tedy mezi konzumentem a investorem) jsou lineární kombinací funkcí f_1 a f_2 .

Mějme bod $A[u,v]$ ležící uvnitř dané množiny, potom nás zajímá, zda existuje $a \in \langle 0,1 \rangle$, pro které platí

$$v = a f_1(u) + (1-a) f_2(u)$$

$$v = a f_1(u) + f_2(u) - a f_2(u)$$

$$a = \frac{f_2(u) - v}{f_2(u) - f_1(u)}$$

Víme, že hodnota v leží mezi $f_1(u)$ a $f_2(u)$ ihned vidíme, že $a \in \langle 0,1 \rangle$, kdy hodnoty 0 nabývá pro roli čistého investora, hodnoty 1 potom pro roli konzumenta. V realitě se pochopitelně setkáváme se smíšenými stavy, které tento model (jak jsme dokázali) umožňuje.

Tento model vysvětluje výši nákladů na delší život a dost přesně dokáže vypočítat utracené vs. ušetřené prostředky v závislosti na čerpání zdravotní péče. Snadnou změnou parametrů při vylepšení zdravotnictví, životního prostředí atd. lze model pravidelně aktualizovat. Vzhledem k provázanosti mezi věkem a zdravím by to mohl být podpůrný argument pro sloučení zásadních reforem (penzijního i zdravotního systému – otázkou je i pracovní trh a školství) do jedné. Ukazuje se, že v rozvinutých zemích, které mají své zdravotnictví na vysoké úrovni, jsou náklady na konzumenta v pozdějším věku velmi vysoké, přičemž již nedochází k adekvátnímu zlepšení zdravotního stavu (nicméně dojde k výraznému prodloužení jeho

života). Dalo by se říci, že vyspělé zdravotnictví dokáže (za vyšších nákladů) prodloužit život i lidem, kteří se o své zdraví nestarali. Také je vidět, že u investora je délka jeho aktivního života (s dostatečnou zásobou zdraví) výrazně delší. Proto je potřeba při reformě zdravotnictví akcentovat i myšlenku zdravého životního stylu, neboť případné náklady na zdravotní péči pro konzumenty při jejich zvyšující se době dožití by mohly celý systém dovést do kritického stavu. Považuji za vhodné formou různých pobídek a vzdělávání přesvědčit občany, aby se přiklonili více k investorskému rozhodování. V tomto by měl významnou roli sehrát sociální systém, který by, byť za cenu tvrdě nastavených pravidel, vyžadoval plnění určitých, předem daných, kritérií. To by ovšem chtělo nastavit zdravotní a sociální pojištění tak, aby se opravdu stalo pojištěním a nebylo jen jinak nazvanou daní.

Diskuse k ohlasu T. Kosičky (Kaleta, Kosička, Černík, Valenčík)

Jan Kaleta:

Nemám nic proti tvrdě nastaveným pravidlům, pokud ovšem existuje možnost si z nich dobrovolně vybrat. Pokud tato možnost neexistuje ("systém" v singuláru) pak jde o preludium k totalitě.

Kdyby pana Kosičku skutečně zajímaly náklady, navrhoval by, aby veškeré příjmy a výdaje neslo každé zdravotnické zařízení jako soukromý podnik.

Dokud nebudou veškerá zdravotnická zařízení soukromá, pak ani sebelépe napsané předpisy nezaručí, že z pojistného nebude jen další daň. Šedé předpisy jsou vždy omezenější, než zelený strom života, nanejvýše skončíme s neprůhlednou změti, za kterou bude bujet korupce.

Je to sice velmi nepopulární názor, ale lidé jsou obecně zodpovědní za své zdraví v dobrém i ve zlém. Pokud lidé nejsou zodpovědní, pak by jim nemělo být obecně dovoleno ani volit, vychovávat děti, mít soukromý majetek a konat složitější práce. A už vůbec ne někam kandidovat a psát zákony. Co ale nelze vůbec, je považovat zákonodárce s imunitou za zodpovědné a běžné občany bez imunity za nezodpovědné.

Občanská společnost funguje na bázi kultury péče o tělo, ducha a tak dále, která se šíří v zájmových klubech, rodinách a podnicích. To kultura určuje lidský kapitál, nikoliv systém. Stát nemůže motivovat lidi k péči o zdraví o nic více, než může motivovat nezaměstnané vyplácením dávek ke hledání práce.

Sociální systém funguje na principu, že absolutně musí být postaráno o všechny lidi, ať už chtějí, nebo nechtějí, po dobrém, nebo po zlém. Všeobecná zachytná síť musí být, i kdyby měla být financována násilnou konfiskací peněz. I liberálnější lidé se domnívají, že tržní řešení by mělo být všude, ale pro ty "nejchudší z nejchudších" by prostě mělo být "něco zaručeného", za každou cenu.

To ovšem odhaluje poněkud zvrácené priority - právo na zdravotní péči je absolutní, avšak právo na vlastní majetek nikoliv. VZP nás možná ochrání před zdravotními problémy, které hrozí některým, před daňovou exekucí, která hrozí prakticky všem (pokud se rozhodnou trvat na svých právech), nás však neochrání absolutně nic.

Na příspěvku pana Kosičky mne zaujalo slovo "solidární". Zdravotní pojištění není solidární, pokud jsou investoři NUCENI přispívat na konzumenty.

Skutečně solidární je charita. Existuje u charity možnost, že "se na někoho nedostane"? Ano. Ale všeobecné zdravotní pojištění a jiné záchranné programy obecně neslouží k ochraně obyvatel. Kdyby ochrana obyvatel byla prioritou, daňový úřad by byl nepřitelem číslo jedna. Sociální stát slouží pouze jako uklidňující pilulka, ke zvládnutí úzkosti typu "co kdyby" a "co když se na nás nedostane" a "to je přece hrůza, když je někdo na ulici". Klienti pojištěnoven nedostávají žádné statistiky, komu tento "zaručený" systém skutečně pomohl nebo nepomohl, takže jde čistě o symbolické gesto k uklidnění davů.

Není to cynicismus, cynicismus by spíše bylo nazývat nucenou redistribucí solidaritou a zneužívat druhé lidi ke zvládnutí vlastní úzkosti.

V současném systému jsou pojišťovny spíše motivovány držet se svazujících předpisů a státního financování, než jakkoliv pracovat s klienty. I kdyby tomu však tak nebylo, stát nemůže přikázat pojišťovnám ten jediný správný a zaručený obchodní model, který všem poskytne levné a kvalitní zdravotnictví. Toho lze dosáhnout jen a pouze snížením daní a uvolněním předpisů a následnými experimenty, kdy nese každá pojišťovna zodpovědnost za vlastní obchodní model.

Protože se v konferenci těší úspěchu různé grafy a vzorce, přikládám obrázek, který vysvětluje rozdíl mezi centrálním násilným řešením a svobodnou, nenásilnou emergentní sítí občanské společnosti.

<https://pbs.twimg.com/media/ByncV0tIEAAafX0.jpg:large>

Musím pouze dodat, snad zbytečně, že neexistuje žádná "péče zdarma". I v tom nejsociálnějším a nejsolidárnějším zdravotnictví dostávají všichni zapláceno. Kdyby nedostávali zapláceno, neexistovalo by nic. Avšak peníze ještě samy o sobě neznamenají kvalitu. Druhá strana kvality je zodpovědnost, tedy svoboda. Státní zdravotnictví dokáže promrhat téměř nekonečno peněz bez výsledku na kvalitu života obyvatel. Pouze možnost následků plýtvání pro konkrétní osoby a podniky je bude motivovat k hospodárnému využívání peněz.

"Rovnost" a "stejná péče pro všechny" je jen další uklidňující socialistický fetiš. Naopak, tím, že si bohatší připlatí za lepší, dostane nemocnice víc peněz na lepší služby pro chudší, na výzkum i na přístroje - jinak to nejde. Nejvíce lidem škodí, když je stát považuje za bezedný měšec na peníze, kterým může financovat jakékoliv nevhodné programy. Takto vzniklí chudí se stanou záminkou pro další zdanění a sociální programy, proto všechny demokracie rostou a zadlužují se.

Navíc taková "rovnost", tedy absolutní rovnoměrná nerovnost před státní mocí, zcela smazává jakékoliv rozdíly mezi lidmi, kteří investují do svého zdraví a mezi těmi, kdo do svého zdraví neinvestují.

T. Kosička:

[Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.](#)

Velmi děkuji za komentář mého ohlasu. Díky němu jsem si uvědomil, že při psaní je potřeba lépe vážit slova a také, že mé příspěvky mohou být občas nesrozumitelné, co se jejich vyznění týče. Domnívám se, že nejsem v

přílišném rozporu s J. Kaletou, proto se pokusím některé myšlenky doplnit touto formou.

1) Tvrdě nastavená pravidla. Bylo by fajn, kdyby existovala možnost si z nich dobrovolně vybrat. Bohužel v reálném životě toto fungovat nikdy nemůže, protože drtivá většina si vybere jen to, co jim vyhovuje. Jedinou možností pak je vzít balík pravidel en bloc a nechat na každém, jestli ho chce přijmout. V případě zdravotnictví tedy totální zodpovědnost jedince za svůj zdravotní stav – přejídáš se, necvičíš, kouříš? Potom budeš platit násobně více ... nebo budeš platit každý jednotlivý zákrok v plné výši. Tento systém celkem běžně funguje v rámci standardního komerčního zdravotního pojištění (třeba ve VB), kdy je zohledněn věk, pohlaví, aktuální zdravotní stav a rizikové chování klienta. Popis toho, na co se pojistka nevztahuje, zabírá několik stran. Jedná se právě o rizikové chování, které není kryto, ale dá se zvlášť připojistit. Ovšem jak v takovém systému zacházet s jedinci, kteří (ne vlastní vinou) jsou nepojistitelní z důvodu potřeby zvýšené zdravotní péče? (To není výmluva, to je nejčastější argument, který slyším)

2) Náklady ve zdravotnictví. Pokud budou veškerá zařízení soukromá, potom dojde k výraznému omezení dostupnosti zdravotní péče. V našich podmínkách je ilustrativním příkladem koncern Agel, odstraňujícím příkladem je zdravotnický systém v USA. Kdo bude určovat výši úhrad za jednotlivé výkony? Zdravotnické zařízení, pojišťovna, odborná komise, ministerstvo...? Od toho se odvíjí zásadní problém financování zdravotnictví v ČR – pochybná úhradová vyhláška. Několikrát jsem byl ubezpečen politiky, že o problému ví a konečně (v tomto volebním období) to změní, ale skutek utek. Bez toho se nelze pohnout dál a omezit korupci. Bohužel, prokorupční struktury si tuto záležitost zatím bez problémů hlídají.

3) Zákonodárci s imunitou nemají žádnou zodpovědnost (jejich pohádka o politické odpovědnosti může brát vážně snad jen výrazně nezkušený jedinec). Pokud se toto nezmění, nelze předpokládat, že by jakékoliv reformy byly dělány především ku prospěchu běžných občanů.

4) Stát může motivovat ekonomicky své občany k péči o zdraví celkem silně, nástrojů mu třeba behaviorální ekonomie dodá dost. Viz bod 1. Ale to bychom museli opustit dogma absolutního práva na zdravotní péči. Solidarita je v systému nutná (to je mé osobní přesvědčení), jen by si měl člověk moci vybrat, s kým bude solidární. Opět by to vyřešil bod 1, kdy by investoři přestali doplácet na konzumenty

5) Současný systém je tak zvrhlý, že pojišťovny fungují spíše jako pobočky lobbistů a odkladiště pro politiky, případně věčně plná pokladnička pro ty, kteří se systémem naučili správně dojit. Práce s klienty je naprosto minimální především proto, že se opravdu nejedná o žádné pojištění, ale o zdravotní daň a pojišťovna slouží pouze jako výběrní místo.

6) Právě proto, že neexistuje žádná péče zdarma, je potřeba se aspoň pokusit o reformu stávajícího systému, neboť tak jak jsou dnes nastavená pravidla, bude tento systém odčerpávat stále více peněz se snižující se efektivitou.

J. Kaleta:

1) *"Ovšem jak v takovém systému zacházet s jedinci, kteří (ne vlastní vinou) jsou nepojistitelní z důvodu potřeby zvýšené zdravotní péče? (to není výmluva, to je nejčastější argument, který slyším)"*

Dobrá otázka. Tohle vyřeší soukromé charitativní organizace plus odstranění daní a předpisů. Ale žijeme v demokracii. Pokud lidé jsou dobří, tak budou přispívat na charitu. Není důvod, aby stát zákonem a ozbrojenou policií nutil lidi odevzdat mu peníze a pak z toho dělal charitu. Pokud lidé nejsou dobří a nechtějí přispívat na charitu, tak proč máme demokracii, která se řídí vůlí lidu? A proč nás ta demokracie nutí do něčeho, co asi nechceme?

Demokracie nám na jednu stranu říká, že jsme dobří, takže můžeme volit, proto je to demokracie. Ale na druhou stranu jsme prý zlí a bezcitní a proto musí být ozbrojení lidé v kostýmech, kteří nám seberou peníze a budou s nimi konat dobro. (otázkou je, odkud se pak vezmou ti dobří lidé, co napíšou dobré zákony a přinutí násilím zlé lidi být dobrými) Nemohou platit obě propozice zároveň, to je nemožné. Buďto jsme zlí a potřebujeme na sebe namířit zbraň, abychom sekali dobrotu, nebo jsme dobří a ta zbraň státu tam nemá co dělat. Ale nemůžeme v demokracii mířit zbraní státu "samí na sebe" a věřit, že to tak sami chceme. Tohle nám říká vládnoucí třída, ale je to protimluv.

2) *"Náklady ve zdravotnictví. Pokud budou veškerá zařízení soukromá, potom dojde k výraznému omezení dostupnosti zdravotní péče."*

To je argument, že lidé nemají peníze na zdravotnictví, ale nějakým zázrakem mají peníze na státní byrokracii plus zdravotnictví.

"Kdo bude určovat výši úhrad za jednotlivé výkony? Zdravotnické zařízení, pojišťovna, odborná komise, ministerstvo...?"

To není na žádném jednotlivci ani skupině, aby tohle určovali. Realita a zdravý rozum říká, výše cen se odvozuje od výše nákladů + marže. To se nedá obejít, ne bez toho, abychom všichni zchudli mnohem víc, ale politicky neviditelným způsobem. Trh zpracovává kauzální řetězce cen, od železného dolu, až po jehlu v ordinaci. Jenom svobodný trh ví, co má mít jakou cenu a jak se má ta cena měnit ze dne na den.

Zdravotnictví není svět sám pro sebe, zdraví je jen a pouze další zboží a služba. Nelze uvolnit jen zdravotnictví a nic jiného, to by si pak lidé na to zdravotnictví nemohli vydělat. To je jako deregulovat práci, aby ji lidé z

venkova mohli najít ve městě, ale nechat zmražené nájemné, takže lidé z venkova nebudou mít kde ve městech najít bydlení. To nejde, kdo řekne A, musí říct i B a zbytek abecedy. Ekonomika obsáhne všechno a musí být uvolněna od státu jako celek.

Ekonom by ale měl vědět, že teď je to zdravotnictví mnohem dražší, než kdyby bylo soukromé. Jenom ty náklady se přesouvají tam, kde je nevidíme, ale neseme je všichni. Výsledkem je útek lékařů do zahraničí, přeplněné ordinace a velmi primitivní léčebné techniky, nehledě na nezaměstnanost.

Ideálem ekonomiky je poctivá cenovka se skutečnými náklady a nulové daně, které neberou lidem víc jak polovinu celoživotního příjmu, díky čemuž soukromé zdravotnictví není problém a dojde k rozvoji zdravotnického průmyslu a zlevňování. Velké náklady samozřejmě budou hradit soukromé pojišťovny, které budou lidi motivovat k udržování kondice v zájmu všech. Za staré Číny byl lékař placen, jen pokud byl pacient zdravý, proto se staral o prevenci. Tuto roli budou plnit soukromé pojišťovny.

3) Souhlasím. Proto vyznávám čistě občanskou, dobrovolnou společnost. Daně jsou krádež. Mají podobné důsledky jako krádež, ale ještě horší, protože jsou používány k další likvidaci ekonomiky a lidského kapitálu, obvykle pomocí státního základního a středního školství.

4) *"Stát může motivovat ekonomicky své občany k péči o zdraví celkem silně, nástrojů mu třeba behaviorální ekonomie dodá dost."*

Stát může na občany působit, ale to způsobuje jedny z největších katastrof v historii lidstva. Stát nic nemá a nic nevyrábí. Proto státu zbývá jen násilí, hrozit násilím nebo násilím něco někomu sebrat a jinému dát. Násilí motivuje silně, ale vždy špatným směrem.

Po 2. světové válce v USA klesala chudoba. Pak přišli demokraté s válkou proti chudobě a nejen, že chudobu nedorazili, ale zastavili pokles chudoby a vytvořili permanentní třídu závislou na sociálních dávkách, která volí demokraty. Co se stalo s válkou proti negramotnosti? Negramotnost v USA vzrostla. Jak je to s válkou proti drogám? Díky státnímu monopolu kynou dnes v drogách pohádkové zisky. A co válka proti terorismu? Teroristé mají teď vlastní stát.

Solidarita ano, ale solidaritu nelze nikomu přikázat. Lze pouze lidem nechat svobodu i s následky. Lidé pak budou vstupovat do dobrovolných smluv, kde budou přirozeně solidární. Pouze stát může dlouhodobě nutit lidi vstupovat do nedobrovolných, nesolidárních svazků. Na trhu se takové chování rychle nevyplatí.

5) Krásně řečeno.

6) Reforma ano, ale otázkou je, jakým směrem.

A) Chytré napsané normy? Stát sice může mít chytré normy, ale my si to neověříme, protože při prvním náznaku problémů to stát zatáhne z daní. Radši okrást občany a zadlužit se, než vyměnit úředníky nebo nedej bože přiznat chybu a změnit normy. Státní instituce si nemohou hrát na podnikatele, a jak říkají manažeři, bez měření není kontrola.

B) Volný trh + chytré normy + neustálé tržní testování a experimenty.

C) Systém typu Hong Kong, socialisté budou klidnější, že stát udělá bububu, lidé POVINNĚ si odkládejte peníze, které pak můžete využít na zdravotnictví a pojišťovny podle svého výběru a když se o sebe staráte, tak je dostanete zpátky.

Není to ideální, ale stát aspoň ty peníze nemůže rozkrást a je tam hlavně prvek volby, který opravdu tlačí ceny dolů. Proto jsou třeba poukázky na placení škol lepší, než předplacené školy. Při poukázkách musí školy soutěžit o peníze, v předplaceném systému se nezlepší nic.

A hlavně nevidím důvod, proč neuvolnit všechny standardy, jako povinné vzdělání a členství v lékařské komoře. Kdo nebude v komoře, ten bude muset konkurovat jinak, třeba nasadí dostupnější ceny a reputaci si ohlídáme na znamylekar.cz... Všechno lepší, než dnešek.

Tomáš Kosička:

[Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.](#)

Sice si z toho děláme soukromé diskuzní fórum, ale Radim bude určitě rád ☺.

1) Souhlas. Hezká (leč neprosaditelná) myšlenka. Dobrovolná charita bude u lidí vzbuzovat obecné podezření, že zrovna na ně se v případě potřeby nedostane. Proto také mají takový úspěch všemožné sociální sítě, které umožňují pohodlný život parazitům (na systému), a těm, pro které by měly být primárně určeny, nepřinášejí očekávané benefity. Toto by mohlo vyřešit zrušení všech sociálních dávek a jejich nahrazení jednou dávkou, na kterou má nárok každý občan. O těch pár případech, které by tato síť nepokryla, by se charita zvládla postarat.

2) Tady se neshodneme. Lidé, kteří především zdravotní péči potřebují, na ni opravdu nemají (důchodci, nízkopříjmové rodiny s malými dětmi). Proto je tak populární přerozdělování. Řešením by byly individuální dlouhodobé systémy financování zdravotní péče ... což by vyvolalo opět iracionální existenční obavu výrazné části populace, živenou srdceryvnou reportáží na TV Nova. Realita a zdravý rozum ve zdravotnictví fungují daleko hůře než v jiných oblastech, což je dáno extrémní informační asymetrií, rozhodováním v tísní (a bolesti) atd. Zkušenosti ze světa (i od nás) říkají, že v případě tržních mechanismů ve zdravotnictví dochází k výraznému omezení drahých léčebných postupů. To je druhý extrém, neboť naše "socialistické až komunistické" (každému

podle jeho potřeb) zdravotnictví často vykazuje zbytečné zákroky (které ovšem každý lékař nenapadnutelně zdůvodní). Jak vytvořit (pro mě) ideální stav mezi tím, netuším.

Souhlasím s nutností komplexních reforem, nejen samotné oblasti zdravotnictví, stejně tak s minimální daňovou zátěží, kdy stát bude zabezpečovat jen své bazální funkce. Moc hezký je příklad ze staré Číny, který ukazuje, kde je zakopaný pes. V evropském systému je lékař placen tehdy, když je jeho klient nemocný... a to je špatně. Toto by (zřejmě) opravdu vyřešily pojišťovny (a ne sběrná místa).

6) (spíše shrnutí:) Obecně neřešíme ani tak otázku zdravotnictví, jako současný stav demokracie. Jestli se systém nedostal někam, kde nikdy v minulosti nebyl, jestli nemusí fungovat s parametry, na které není stavěný ... a jaký bude ten nový systém, protože degenerace a eroze demokratických principů za posledních cca 50 let podle mého názoru už překonala bod zlomu.

O. Černík

Ad financování zdravotnictví: Buďme v ČR rádi, za to co zde máme a snažme se navrhnout, jak to reformovat. Zde plně stojím za Tomášem Kosičkou. Ač mi jsou liberální myšlenky Jana Kalety výsostně blízké, co se týče zdravotnictví, tak se nedohodneme.

Ať to byli demokraté v 1932 Franklin Delano Roosevelt a jeho New Deal či Lyndon Baines Johnson v 1964 se svou Great society s Medicare (zdravotní péčí pro staré), Medicaid (zdravotní péče pro chudé) atd. Nic není a podle mě nebude nastaveno správně (viz Obamovy současné potíže s těmito systémy) ani např. v SRN, kde je péče placena ze zdravotního pojištění, v posledním roce i bez registračních poplatků, ale je málo doktorů, takže v průměru má obvodní lékař na pacienta 7,5 minuty času na jeho vyšetření.

Proto si musíte připlácet (v mém případě 139€ měsíčně na to, aby jste mohli navštívit privátního lékaře, jelikož ve velkých městech nemáte šanci dostat plnohodnotné a fundované vyšetření z důvodu vysokého množství pacientů v ordinaci). Např. ambulantní péče se nebere přednostně, takže bych chtěl vidět kolegu Kaletu čekat s bolestmi v zádech než budou "odbaveni" často dělničtí "chroničtí" čekatelé na propustku z práce od lékaře. To vás nutí se privátně pojistit a navštěvujete úplně jiné ordinace a nemocnice.

Tedy nefunguje kolegu Kaletou popsáný efekt, že bohatší si připlatí a chudším se zlepší úroveň nemocnice, vybavení ordinace atd. Bohatší chodí do úplně jiné nemocnice - do soukromé. Pak už není moc co na reformování a kam vede segregace nemusím ekonomům rozepisovat.

(Zítřejším svým názor)

R. Valenčík

[Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.](#)

A. Nejdříve dvě obecné poznámky:

1. Změna systému financování zdravotnictví je nutná. Musí jít o změnu zásadní. Některé prvky současného systému jsou absurdní a neobhájitelné. Na druhé straně z "reality nelze vyskočit" (k tomu se ještě dostanu).
2. Vždy zdůrazňuji, že při poznávání reality je nutné vycházet z "čistého" či "neposkvrněného" modelu (mít v něm jistotu, najít ten pravý abstraktní model, který je klíčem k přečtení reality). Z něj vycházet a postupně jej obohacovat či rozšiřovat tak, aby obsáhl všechny významné parametry reality. – To je ovšem úplně jiný postup, než když vezmeme nějaké obecné schéma, řekneme, že tomu se musí realita podřídít a problém považujeme za vyřešený. Takováto iluze "řešení" je metodologicky nebezpečná, protože vede k ustrnutí. Místo, abychom realitu chápali stále plněji ve vsí její bohatosti, si v hlavě vytvoříme "must", kterým pak vidíme a hodnotíme vše. Považujeme sami sebe za toho, kdo to vidí "jedině správně" (zpravidla se přitom přihlásíme k nějaké autoritě, od které jsme takové vidění převzali), a ostatní považujeme za zbloudilé duše. S rizikem spadnutí do takové pasti se ovšem musí vyrovnat každý sám.

B. Nyní tři konkrétní poznámky:

1. Nejdříve to nejméně podstatné, k otázce charity: *"Skutečně solidární je charita. Existuje u charity možnost, že se na někoho nedostane"? Ano. Ale všeobecné zdravotní pojištění a jiné záchranné programy obecně neslouží k ochraně obyvatel. Kdyby ochrana obyvatel byla prioritou, daňový úřad by byl nepřitelem číslo jedna. Sociální stát slouží pouze jako uklidňující pilulka, ke zvládnutí úzkosti typu "co kdyby" a "co když se na nás nedostane" a "to je přece hrůza, když je někdo na ulici". Klienti pojišťoven nedostávají žádné statistiky, komu tento "zaručený" systém skutečně pomohl nebo nepomohl, takže jde čistě o symbolické gesto k uklidnění davů."*

Souhlasím s tím, že skutečně (individuálně) solidární je pouze charita. Na ni bych v oblasti zabezpečení péče příliš nespolehl. Jedná se totiž o značně velké prostředky a jejich správa jakoukoliv charitativní organizací by trpěla stejnými nešvary, jako peníze např. ve zdravotních pojišťovnách. Dokonce si myslím, že různé formy korupce, pro koho by se omezené prostředky našly a pro koho ne, by bujely ještě víc. Dokonce i informační zprostředkování (kdo je nejvíce potřebný) by vedlo ke zneužívání mediálního prostoru. Museli bychom se proto spolehnout jen na individuální charitu, kdy někdo poskytne přímo své prostředky tomu, koho osobně zná. Myslím, že v tomto případě bychom odsoudili k smrti např. dvě třetiny cukrovkářů. Ale buďž. Jak jsem uvedl, není to problém nejzávažnější.

2. Mnohem větší problém je, jak ve zdravotnictví uplatnit **investiční princip**. Jak nastartovat mechanismy, které by alokovaly prostředky (samozřejmě s přihlédnutím k riziku a tudíž "portfóliově efektivně") tam, kde míra jejich návratnosti přesahuje průměrnou míru návratnosti investic. To samotným deklarováním obecných zásad neřešíme. A spíš problém překrýváme. Tady je nutné vzít rozum do hrsti a "rozklíčovat realitu" prostřednictvím vhodného abstraktního modelu. A tady má mimořádně velký význam i model, který rozpracoval T. Kosička. Pokud jde o mě, myslím, že zde je cestou (řešící mj. i problém cukrovkářů či horníků, kteří potřebují lázně) **zprostředkované uplatnění principu přenesené ceny na bázi HCC** (zdůrazňuji, že se jedná o čistě privátní kontrakty). K tomu doporučuji aspoň slovníček pojmů, který jsem zpracoval v souvislosti s přípravou monografie o produktivních službách, viz:

<http://radimvalencik.pise.cz/1956-jake-reformy-a-proc-337-slovnicek.html>

3. A za nejzávažnější problém (v kontextu výše zmíněné diskuse) považuji otázku **přechodu od současného stavu k cílovému** z hlediska mezigeneračního aspektu "má dáti – dal". Jde o to, že generace dnešních padesátníků doložitelně dala do systému obrovské prostředky (sice vynuceně, ale jsou tam), téměř z nich nic nečerpala a brzy je bude potřebovat. "Hurá změnou" ve stylu "každý se musí postarat o sebe" jim tyto prostředky konfiskujeme bez náhrady. A to je prostě loupež. (Argument, že jim byly již uloupeny daňovým násilím, tady opravdu neplatí.) Pokud chceme dělat jakékoli změny, musíme tento aspekt uvažovat – a není to jednoduché.

C. Místo závěru:

Jak uvedl T. Kosička, mám opravdu radost, že se diskuse v tomto směru rozběhla. Řešení současných problémů vyžaduje trpělivé promýšlení toho, co a jak dělat v jednotlivých oblastech současně s celkovou vizí. Ta by měla dát odpověď na to, co za specifickou dobu (podle mě historický exces) prožíváme a co dělat, resp. jak z toho ven. Pokud budeme mít hodně štěstí, pak možná v dohledné době přijde určité uklidnění globální situace a jejich průmětů k nám, které může trvat i dva až tři roky, kdy možná bude čas odstartovat nutné reformy.

Jan Mertl: Ohlas na konferenci

Konference ozřejmuje klíčové problémy v oblasti lidského kapitálu a investic do vzdělání/zdravotnictví. Podle mého názoru je stále zřejmější, že problém není v efektivnosti těchto investic, ale v jejich nasměrování, nastavení a konkrétní realizaci. Přesto se řada příspěvků zabývala právě touto efektivností a optimálním nastavením sociálních systémů vzhledem k efektivitě. To je jistě potřebné, ovšem vypadá to, že daleko potřebnější a účelnější je analyzovat, proč v praxi tyto systémy selhávají i přes to, že jsou formálně stále dokonalejší. V tomto smyslu lze připomínkovat řadu příspěvků, které se zabývají právě tímto "optimálním" technickým nastavením. Nyní k jednotlivým oblastem podrobněji.

Otázka penzí je nesporně tématem fiskálně nejvýznamnějším, vzniká zde ovšem problém, že většina obyvatelstva penzijním systémům z hlediska jejich funkčnosti příliš nedůvěřuje. Významným problémem je v této souvislosti otázka penzijního věku; většina pracujících si fakticky nedovede představit, že by v dané intenzitě a kvalitě byla schopna do vysokého věku pracovat a tudíž současné posouvání hranic podle demografických prognóz jim přijde jako fantastní; nic na tom nemění ani fakt, že případně mohou vytvářet v rámci doplňkových penzijních schémat dodatečné zdroje, případně využít flexibilního věku odchodu do důchodu v rámci univerzálního penzijního schématu. Nelze vyloučit ani exaktními prognózami, že současná generace se penze v rozumné kvalitě života prostě nedožije; a to je de facto klíčový argument podmiňující robustnost a kvalitu těchto penzijních produktů. Občané pak mají tendenci těmto schématům unikat nikoli z pohledu nastavení poměru ekvivalence a solidarity, ale toho zda jim daný penzijní systém vůbec k něčemu je nebo nikoli. Tato otázka je řešitelná jen v rámci vazeb penzijního systému a trhu práce, penzijního systému a zdravotnictví a sociální politiky jako celku. Jen tak lze dosáhnout větší akceptability penzijních schémat; jejich technické nastavení je podstatné a typologicky vysoce zajímavé, ale jeho existence samotná je odvislá především od výše uvedeného problému.

Otázka zdravotnictví je druhým fiskálně nejvýznamnějším tématem. Zde je nutno ocenit problém investování versus konzumace vlastního zdraví, případně též profesního poradenství umožňujícího "v pohodě" projít svou pracovní kariérou. Je ovšem zřejmé, že fiskálně se tímto pravděpodobně nic nezmění, protože tím se prakticky výhradně vydaje ve zdravotnictví posouvají do vyššího věku, nikoli se redukují, a tudíž v rámci celé populace zůstanou prakticky neměnné. Redukci nákladů na zdravotnictví lze očekávat snad jen lepšími léčebnými postupy a úspore na léčivech a jejich vývoje. Individuální strategie jednotlivých jedinců na tom pravděpodobně nic moc nezmění, protože pokud je člověk zdravý, nic to nestojí, ale nic to neříká o tom, zda nebude nemocný v budoucnu. Významné to ovšem je z hlediska trhu práce a z tohoto hlediska lze tvrdit, že kvalitní zdravotnictví a výdaje do něj spolu s dobrými individuálními strategiemi v oblasti zdraví mohou zlepšit situaci po dobu aktivní pracovní kariéry jednotlivce.

Otázka vzdělání je dalším klíčovým tématem a zde je nutno být velmi opatrný. V národohospodářské realitě ČR (ale i některých dalších zemí) už totiž o vzdělání ve smyslu, v jakém je analyzováno v těchto studiích, prakticky nejde.

- Stále více lidí pracuje na pozicích, které jsou výrazně pod úrovní dosaženého vzdělání: ekonomika neumí využít, natož zafinancovat získané kompetence absolventů, zejména v ČR systém "hlavně to nějak udělat", též se nechápe, že duševní práci nelze provozovat stejným stylem jako fyzickou a měřit ji pouze odpracovanými hodinami apod.

- Peníze se ve společnosti rozdělují jinak než přes kompetence, vzdělání a práci: stále více zdrojů teče přes kapitálové trhy, majetkové renty a podobně, to jak se člověk snaží a co umí je sice podstatné, ale rozhodující pro jeho ocenění nebo dokonce sociální pozici jsou jiné faktory

- Zvětšuje se rozpor mezi diplomy a kompetencemi. To ale nevyřešíme tak, že budeme testovat kompetence, pokud to budeme dělat, dále potopíme pozici škol, která už je i tak tímto

rozporem srážena dolů. Příčina je jinde: přece škola je tím místem, které musí zaručit, že kompetence (pokud možno) odpovídají diplomu. Pokud na tuto její roli rezignujeme, dále už to nedohoníme.

· Vzdělání v podobě, ve které je analyzované ve studiích, rychle zastarává a klade, pokud by se mělo brát vážně, obrovské nároky na studující, což je dále umocněno podivnou strukturou celé vzdělávací soustavy, která se skrývá za hesla o flexibilitě, mobilitě a podobně – výsledkem je chaos a zmatek. Důsledkem je, že se to buď obchází výše zmíněným rozporem kompetencí a diplomů, nebo to přímo vede k rezignaci na vzdělávací obsah a jeho využití.

Jinak řečeno jakýsi ideál flexibilního, na znalostech založeného, genderově vyváženého a maximálně kompetence rozvíjejícího vzdělávacího systému s vazbou na dobré ocenění na trhu práce, který (aspoň se mi zdá) je v podtextu většiny prezentovaných studií na konferenci, v realitě, obávám se, už vůbec neexistuje a téměř nikdo ho není schopen v praxi sledovat a vytvářet. Je to smutné, ale obávám se, že právě to podráží smysl podobných studií, protože předpoklady, na nichž jsou postaveny, v praxi už neplatí.

Je zřejmé, že tyto připomínky jsou poměrně skeptické, proto závěrem zdůrazňuji, že nic nemění na potřebnosti jednotlivých sociálně politických subsystémů v rámci národního hospodářství ani na potřebnosti analýzy jejich jednotlivých variant a modelů. Na druhé straně vidím problém především v tom, že jejich optimalizace a racionalizace probíhá v prostředí, kdy se kriticky mění předpoklady, na nichž jsou postaveny základní pilíře jejich fungování a to především se mi zdá jako faktor jejich nestability, nikoli jejich vnitřní neefektivní nastavení.

Naděžda Petru: Co v etice vyučovat nebo jak naučit studenty eticky a morálně se chovat?

Etika a morálka – co v etice vyučovat se odvíjí od pojetí různých autorů, vychází z historie a je aplikováno do vyučovaných oborů. Etika v podnikání je aplikovanou etikou. Její definice a chápání jsou však nestejně. Někteří ji mohou chápat jako slušné chování k zákazníkovi, jiní ve vztahu ke konkurenci, jiní ve vztahu ke splácení závazků ve sjednané lhůtě. Všechny zmíněné faktory jsou podmnožinou etiky v podnikání. Pokud budeme vyučovat marketingovou komunikaci, pak bude jistě předmětem zájmu etika v reklamě atd. Studenti se mohou naučit mnoho definic, nad případovými studiemi mohou diskutovat o tom, co je a co není etické, své názory zdůvodňovat a argumentovat...

Dle mého názoru však musíme nejenom učit o etice a morálce, ale také sami jako vyučující se eticky a morálně chovat a obdobné vyžadovat od studentů. Měli bychom je naučit osobní zodpovědnosti ve vztahu k výuce, k včasné docházce do výuky, k domácí přípravě, k plnění stanovených termínů, k respektování jasně daných požadavků atd. a sami jít příkladem (právě pedagog svou prací, chováním a jednáním ovlivňuje morálku mnoha generací). Pokud bude umět student u zkoušky nespočet definic o etice či morálce (a po získání zápočtu je zase rychle zapomene) a po celou dobu výuky bude vyrušovat, chodit pozdě či odcházet před ukončením výuky bez omluvy, opisovat u zkoušky atd., pak jsme mu nevytvořili základy pro jeho reálné etické a morální chování na trhu práce i přes to, že z kýženého předmětu získal výborné hodnocení.

V odborné literatuře najdeme příklady etických kodexů akademických a odborných pracovníků související s jejich odbornými a akademickými aktivitami, především se vzdělávací, výzkumnou a hodnotitelskou či expertní činností. Tyto požadavky jsou prezentovány jako samozřejmý důsledek obecných a všeobecně uznávaných morálních i formálních zásad chování jednotlivců a skupin ve vyspělé společnosti s přihlédnutím k charakteru vysokoškolského vzdělávání a výzkumné práce. Celkem by mě zajímal názor na to, jak by mohl vypadat etický kodex vysokoškolského studenta a jak na tuto problematiku nahlízejí samotní studenti.

Jan Kaleta: Reakce na ohlas N. Petru

Chceme-li se učit etice, musíme se nejdříve naučit logice a racionální metodě. Etika není nic jiného, než logicky konzistentní chování.

Etické chování musí být teoreticky dosažitelné pro všechny zároveň. Zvolíme-li si nějaké chování za etické, musíme jej následně logicky zvážit, jestli se tak může chovat ten, koho učíme, i ten, kdo učí. Protože pokud ten, kdo něco navrhuje, to sám nedodržuje, pak je takový návrh logicky nekonzistentní a nestojí ani za mák.

Typickým příkladem je princip neagrese. Je nemorální na někoho zaútočit, tedy zahájit agresi, když ten druhý není agresivní. Je to platné? Ano, všichni můžeme zároveň neútočit, nebo dokonce současně bránit sebe nebo ostatní. Ale kdyby teoreticky bylo morální zaútočit, pak ten, kdo útočí bude "morální", ale ti, kdo se brání, nemohou tuto podmínku splnit. Agrese není univerzální, dělí lidi na agresory a obránce.

Daně jsou na tom stejně. Politikové, kteří daně určují, je sami neplatí, protože jsou naopak z daní placeni, oni jsou součástí státního rozpočtu, nikoliv příjmem do něj. Jejich daňové návrhy (kterým my občané nemůžeme říci ne) jsou tedy z objektivního hlediska krajně podezřelé.

Z tohoto hlediska mi přijde jak soukromý sektor, tak vysoká škola mnohem etičtější. V obojím jsme dobrovolně a z mé zkušenosti soukromý sektor obvykle plní závazky, ke kterým se zavázal, kdežto politici své závazky, které prezentovali ve volbách, neplní. Stejně tak mám dojem, že studenti VŠ velmi pečlivě připravují úkoly a prezentace bez zapominání a výmluv, což jsem na nižších stupních nepozoroval.

Etický kodex je cokoliv, založené na zlatém pravidlu, nečinme druhým to, co nechceme, aby nám ostatní činili.

Radim Valenčík: Ohlas na konferenci k lidskému kapitálu

Příspěvek byl zpracován na VŠFS v rámci projektu specifického výzkumu Reformy systémů sociálního investování a sociálního pojištění, problematika jejich přípravy a realizace.

V souvislosti s přípravou monografie, která využije poznatky ze 17. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání, zformuluji též několik poznámek k otázce etiky. Nejdříve citace z připravovaného textu monografie:

*"Zde se jako jedna z klíčových otázek ukazuje tato: **Jak dosáhnout toho, aby člověk dal přednost úsilí vyvinutému k ochraně obecně přijatých zásad před pokusem získat bezprostřední osobní výhodu jejich porušením?***

Na tuto otázku s využitím teorie her se pokouší (ne zcela přesvědčivě) odpovědět K. Binmore (1996). Podle našeho názoru nelze řešení najít jen v rovině teorie her a nelze jej nalézt na bázi neoklasického konceptu člověka. Naprosto zásadní roli hraje psychologický fenomén potřeby vztahení toho, co člověk dělá, k tomu, co ho přesahuje a co dává smysl jeho konání. Jinými slovy - pokud do modelů založených na teorii her vložíme neoklasický model člověka, nenajdeme odpověď na otázku, proč může dojít k upřednostnění (zjednodušeně řečeno) dobra před zlem, tj. upřednostnění úsilí vyvinutému k ochraně obecně přijatých zásad, před pokusem získat bezprostřední osobní výhodu jejich porušením. Zahrnutí do teorie fenoménu vztahení naopak cestu k příslušnému vysvětlení nabízí.

K tomu několik poznámek:

1. Výše uvedené tvrzení vychází z textu P. Čírtka o vztahu ekonomie a umění:

Pavel Čírtka: Lidský kapitál – ekonomie, štěstí a mlčící většina:

<http://radimvalencik.pise.cz/1694-jake-reformy-a-proc-242-cirtek-veda-umeni-1.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1695-jake-reformy-a-proc-243-cirtek-veda-umeni-2.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1696-jake-reformy-a-proc-244-cirtek-veda-umeni-3.html>

A mé odpovědi:

Radim Valenčík: Ekonomie a štěstí

<http://radimvalencik.pise.cz/1709-jake-reformy-a-proc-245-rv-ekonomie-a-stesti-1.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1710-jake-reformy-a-proc-246-rv-ekonomie-a-stesti-2.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1711-jake-reformy-a-proc-247-rv-ekonomie-a-stesti-3.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1712-jake-reformy-a-proc-248-rv-ekonomie-a-stesti-4.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1714-jake-reformy-a-proc-249-rv-ekonomie-a-stesti-5.html>

<http://radimvalencik.pise.cz/1715-jake-reformy-a-proc-250-rv-ekonomie-a-stesti-6.html>

2. Nebudu opakovat celá koncept pojetí "prožitkového světa" člověka (který je i s grafickým znázorněním vývoje lidských potřeb popsán ve výše uvedených odkazech na mé odpovědi, přičemž velmi cenný je i text P. Čírtka), zdůrazním jen to nejdůležitější:

- **Činnost, kterou vyvíjíme k tomu, abychom z něčeho měli potěšení, nám sama přináší potěšení.**

- Podobně i **získávání či vlastnění prostředku této činnosti nám přináší potěšení.**

- Rovněž tak i **situace, které – pokud nastanou – nás přibližují k tomu, abychom z něčeho měli potěšení, nám samy jako takové potěšení přinášejí.**

(To, že tomu tak je, si každý může ověřit sám na sobě.)

3. Z tohoto přenosu, **z přenosu očekávaného na současné, se rodí potřeba vztahení našeho bytí k budoucímu (očekávanému).** Potřeba hledání smyslu, potřeba existenciálního naplnění našeho života. Přičemž to očekávané, to budoucí nemá žádné hranice. Uvědomění si hranic znamená jejich překročení. Tj. když naším vědomím reflektujeme, že "něco děláme z tohoto důvodu", okamžitě hledáme další horizont, který dává smysl tomu předešlému.

4. **"Maximalizace užítku" v takto uvažovaném (přitom mnohem realističtější) modelu člověka zcela jinou podobu než v neoklasické ekonomii.** Předpokládá dynamický rozvoj prožitků a jejich motivující roli ve vztahu k těm aspektům spotřeby, které otevírají cestu k budoucímu (v prvním přiblížení k budoucímu příjmu, ale i k tomu, co lze nazvat rozvojem a

uplatňováním schopností, či konkrétněji projektováním dráhy celoživotního zvyšování kvalifikace a jejího uplatnění, zodpovědnosti za společenský vývoj apod.).

5. Pozitivní odpověď na otázku "***Jak dosáhnout toho, aby člověk dal přednost úsilí vyvinutému k ochraně obecně přijatých zásad před pokusem získat bezprostřední osobní výhodu jejich porušením?***" nelze najít v rámci neoklasického modelu (maximalizace užitku člověka, kdy užitky považujeme za krátkodobě fixované). V modelu, který vkládáme do konceptu **ekonomie produktivní spotřeby**, pozitivní odpověď lze najít. Pokud se systém prožitků člověka rozvíjí přirozeným způsobem jako součást rozvoje jeho schopností, splývá naplnění smyslu (řešení existenciální otázky vztahování našeho bytí k tomu, co nás přesahuje) s orientací na rozvoj a uplatňování schopností člověka v podmínkách, kdy se na tomto základě vytváří vztahy vzájemnosti.

6. V konkrétním dobovém kontextu pak tato pozitivní odpověď znamená nalezení a přesné pojmenování toho, co přirozenému naplnění smyslu brání, co blokuje proces neustálého vztahování toho, co člověk dělá, k tomu, co ho přesahuje, co dává jeho konání smysl. **Etický problém pak neznámá nic jiného, než identifikování těchto bariér a hledání způsobu, jak je překonávat.**

Problém je v tom, že v dobách, kdy se společenský vývoj zauzluje, kdy se řeší přelomové otázky dějin, se zpravidla komplikuje odpověď na standardní otázku: "Co dělat?" A tudíž i odpověď na otázku, k čemu vztáhnout to, co děláme, pro co žijeme, to, čeho se snažíme dosáhnout apod.

V těchto dobách pak podstatná část populace nedokáže "ustát" hledání toho, k čemu vztáhnout naplnění smyslu na bázi otevřeného konceptu, tj. spojením hledání odpovědi s rozvojem a uplatňováním vlastních schopností. Již proto, že k tomuto hledání jsou nutné i určité volní vlastnosti, mezigenerační zkušenost, opora v dostupné kulturní a odborné tvorbě apod.

Tak například mladí lidé bývají někdy deprimováni následujícím:

- Tím, jak vidí, že nepoctivost vítězí (v některých případech i pokud jde o jejich rodiče).
- Tím, jak rostou rizika (a to mnohostranná rizika) jejich budoucího života (včetně těch, která jsou spojena se založením rodiny).
- Tím, jak selhávají ti, co reprezentují moc (a kteří jsou jim propagandisticky prezentováni jako "ti lepší").

Část populace na to reaguje "uzavíráním se". Řeší svůj existenciální problém tím, že se buď věnuje jen své profesní činnosti, jen svým zálibám, nebo jen své rodině. Snaží se ignorovat společenský kontext naplnění smyslu jejich žití. To je přirozená a přiměřená reakce na složitost doby, která má ovšem též svá rizika. Například v tom, že člověk může být zaskočen tím, co se odehrává. Nebo tím, že nedokáže připravit své potomky na to, co je čeká, ačkoli pro něj byli vším a snažil se jim dát vše. (Neuvědomuje si přitom, že to nejcennější, to, co si musí každý protrpět na vlastní kůži, to co musí člověk získat tím, že to ustojí, to jim nedal.)

Určitá část populace se "uzavře" ("zablokuje" či "zapouzdrí") jiným způsobem. Začne nekriticky něčemu věřit a sloužit té "správné straně barikády". Rozdělí svět na ty "dobré" (a zpravidla toho "nejlepšího") a ty zlé (včetně zpravidla toho "nejhoršího"). Počáteční fáze tohoto "zablokování" bývá zpravidla spojena s nějakými kariérními očekáváními.

Další fáze vývoje člověka, který se dostane do této existenciální pasti, již bývají dost tristní:

- Ztrácí motivace, pokud jde o rozvoj jeho vlastních schopností (přestává vnímat věci z nadhledu, oslabují se jeho motivy k vlastnímu vzdělávání).
- Není schopen objektivně přijímat a vyhodnocovat informace – těm, co potvrzují jeho volbu, nekriticky věří a přinášejí mu potěšení (jsou pro něj jak dárek pod stromeček), ty, co zpochybňují jeho volbu, odmítá, vyhýbá se jim.
- Stává se zneužitelným ke kolektivním akcím, které jsou zaměřeny proto těm, které přijal za nepřátele.

Zdálo by se, že ani koncept založení na přenosu prožitků na zprostředkování vypracovaný v systému ekonomie produktivní spotřeby nepřináší dostatečnou odpověď na otázku "**Proč se člověku vyplatí konat dobro?**", kterou jsem přeformuloval (v podle mě přesnější verzi) jako otázku "**Jak dosáhnout toho, aby člověk dal přednost úsilí vyvinutému k ochraně obecně přijatých zásad před pokušením získat bezprostřední osobní výhodu jejich porušením?**" Rozdíl s neoklasickým modelem člověka zde je. A podstatný. Modely teorie her vždy ukáží, že v rámci neoklasického pojetí se pro jednotlivce vyplatí pravidla porušit. Model vypracovaný v rámci ekonomie produktivní spotřeby ukazuje, že se ani individuálně nevyplatí pravidla porušit, protože tím je narušen proces "maximalizace prožívaného užitku" na bázi vztahování konání k očekávanému, k budoucímu, k tomu, co dává aktuálnímu žití smysl. To samozřejmě neznamená, že někteří lidé (a případně i většina lidí různou formou) pod vlivem okolností a zvláště pak ve složité době, nemohou upřednostnit volbu narušující přirozené vyrovnávání se s existenciálním problémem vztahování aktuálního žití k přesahu. Hlavní předností konceptu vypracovaného v rámci ekonomie produktivní spotřeby však je, že z něj lze odvodit řadu konkrétních praktických (dokonce i akčních) doporučení a závěrů týkajících se odpovědi na standardní otázku "Co dělat?". Tj. jak i ve složité době (či právě ve složité, kritické, přelomové) době nikoli apelem, ale konkrétními kroky podpořit tendence směřující k řešení problémů, které dělají složitou dobu složitou. K tomu podrobněji.

Každý si může empiricky sám na sobě ověřit dva jevy:

- To, co nám přibližuje dosažené nějakého pozitivního prožitku, nám zpravidla samo přináší prožitek. (To není jen lidská vlastnost – když pejsek uvidí přicházet páníčka, má zjevně radost, prožívá pozitivní prožitek.)

- U každého našeho pozitivního prožitku (toho, co nám přináší potěšení, radost apod.) lze vysledovat původní účel toho, k čemu to, co nám tento prožitek přináší, sloužilo či dosud slouží.

Naše prožitková struktura je nesmírně dynamická, což zefektivňuje racionální volbu. To, co je pro nás dlouhodobě prospěšné, se stává pozitivně prožívaným. Tím se zvyšuje intenzita motivací.

Z toho pak vyplývá i opačný vztah: Vše, co děláme, se snažíme vztáhnout k něčemu, co nás přesahuje, co dává našemu aktuálnímu konání smysl.

V soukromých polemikách s P. Čírtkem jsem možná dělal chybu, když jsem se snažil obhájit stávající ekonomii (ekonomickou vědu) jako takovou. Měl jsem od počátku říci:

*"Ano. Máš pravdu. Současná ekonomie, tj. v dané oblasti neoklasická ekonomie, není schopna objasnit, proč např. člověk upřednostní naplnění nenávisti před vlastním prospěchem. A dokonce se o to ani nesnaží. Pokud se s takovým jevem setká, bere to jako exogenně (zvnějšku) zadané preference. Proto potřebujeme přesáhnout meze neoklasické ekonomie a hledat lepší model člověka, který by popsal i ty fenomény, o kterých mluvíš (ve výše zmíněné eseji). Takový modelem může vycházet z **identifikování fenoménu přenosu prožitků na zprostředkování a návazně vztahování aktuálního konání k tomu, co nás přesahuje**. V takovém pojetí není cílem maximalizace našich prožitků. Naše schopnost mít prožitek (prožívat naše vztahování se ke světu) nám umožňuje efektivně se rozhodovat z hlediska dlouhodobé životní strategie, mj. i z hlediska toho, co přesahuje naši individuální existenci. Umění může být dobrou inspirací, může vystihnout jevy, které ukazující na omezení stávající teorie, pak je ovšem na radě i samotná teorie, aby na základě uměleckého zvýraznění její omezenosti udělala krok vpřed a byla schopna popsat i ty jevy, které před tím popsat neuměla a ani si neuvědomovala jejich význam."*

Jednou z aplikací modelu člověka, který obsahuje fenomén přenosu prožitků na zprostředkování (jejich syntézu a vznik nových prožitků) je poskytnutí teoretické opory ekonomickému systému, který považuje spotřebu za produktivní v tom smyslu, že nám

spotřeba přináší nejen potěšení, ale i budoucí příjem. Odsud pak vyplývá hlavní úkol ekonomie produktivní spotřeby: Identifikovat společenské podmínky, za kterých se "příjemné stává užitečným", resp. "užitečné příjemným", tj. za kterých rozvoj schopností člověka působí jako nejvýznamnější faktor ekonomického růstu.

Další z aplikací výše uvedeného pojetí člověka (dynamiky jeho prožitků) je odpověď na otázku, **jak dosáhnout proměny současného ekonomického systému v takový, ve kterém platí, že svobodný rozvoj každého je podmínkou rozvoje všech, přičemž současné působí jako hlavní produktivní síla, a to takového typu růstu, který naplňuje i lidské štěstí.** Tuto otázku lze zformulovat (jak jsem ukázal ve dvojici článků, na které se v úvodu k tomuto článku odvolávám) i takto: **"Jak dosáhnout toho, aby člověk dal přednost úsilí vyvinutému k ochraně obecně přijatých zásad před pokusem získat bezprostřední osobní výhodu jejich porušením?"**

Neoklasická ekonomie na tuto otázku není schopna dát odpověď. Musí moralizovat. Musí se odvolávat na něco exogenního. Model prožitkového světa člověka, který vychází z fenoménu přenosu prožitků na zprostředkování a následného vztažení aktuálního konání k přesahu, je příslušnou odpověď schopen dát. A to i s velmi konkrétním praktickým vyústěním. O tom pojednám zítra.

Nyní budu konkretizovat odpověď na otázku: **"Co je nutné k tomu, aby – zjednodušeně a s nadsázkou řečeno – "zvítězilo dobro nad zlem"?** Tj. co je nutné k tomu, aby se začaly řešit problémy, které se hromadí, zauzlují, přerůstají ve vyhrocující se konflikty spojené s nárůstem negativních očekávání, ztrátou smyslu a obecnou demoralizací doprovázenou mj. i s tím, že za normální považujeme to, co normální není?

Není to poprvé, co k něčemu takovému došlo. V takovýchto dobách je narušen přirozený proces formování naší prožitkové struktury, kdy během svého života člověk průběžně nachází to, k čemu vztahuje aktuální konání, aktuální snažení. Lidé se (v lepším případě) uzavírají do svého soukromí, uvědomují si svoji bezmocnost z hlediska možnosti řešit problémy, na které kolem sebe narážejí, (v horším případě) si řeší svůj existenciální problém tím, že nalézají nějakou zjednodušenou příčinu zla (nepřítele, který za všechno zlé může), dochází k nárůstu animozit apod. Nastává **dlouhé období obecně pocítované bezmocnosti a deprese z bezmocnosti.** Nemožnost řešit průběžně a přirozeným způsobem existenciální problém vede v masovém měřítku k hlubokým deformacím lidské psychiky.

Zvrat vůči negativním tendencím může přinést jen jedno: **Pochopení toho, o co v dané době jde. Pochopení toho, co je skutečnou příčinou toho, že se začaly hromadit problémy. Pochopení toho, čím je daná době zvláštní. Pochopení toho, jaký historicky přelomový problém společnost řeší.**

Hledání odpovědi na **hádanku dějin**, kterou taková období nastolují (a právě jedním takovým obdobím procházíme a právě takové období prožíváme), mohlo mít dříve podobu mýtu, náboženství, ideologie (tj. ve všech třech případech určitého podobenství). Čím je společnost vyspělejší, tím je zauzlení a vyhrocení problémů dramatictější, tím je reflexe doby náročnější. Dnes potřebujeme racionální, vědecky podloženou reflexi doby. **A nejen teoreticky přesnou, dostatečně komplexní, ale i (a především) srozumitelnou.**

Jakmile se srozumitelná a tudíž obecně dostupná odpověď na dobovou hádanku dějin najde, začne být sdílena a již nic nezastaví proces prosazení pozitivní změny. **Najednou začíná být zřejmé, proč k historickému excesu došlo, co selhalo. Najednou začíná být zřejmé, proč lidé řešení dlouhou dobu neviděli a co přehlédli. Najednou začíná být zřejmé, co dělat. Najednou jasně a zřetelně vidíme konkrétní případy selhání lidí, kteří se nedokázali vyrovnat s řešením svého existenciálního problému a místo hledání přesahu a smyslu u nich došlo k "zapouzdření" jejich psychiky. Najednou kvalifikovaná reflexe doby, tj. poznání toho, o co jde, začíná fungovat jako opora pro přirození vyrovnání se**

s existenciálním problémem. Najednou víme, jak na to, a jsme ochotni pro prosazení řešení přinášet oběti.

Samozřejmě i v tomto případě hrozí riziko zjednodušených představ, které vždy plodí různé formy fanatismu. Proto je nutné mít neustále na paměti, že pozitivní individuální řešení problému existenciální přesahu musí být spojeno s potřebnou mírou pochybování. Neustále musíme mít pokoru spojenou s uvědomováním si omezenosti našeho poznání. Pochybování je cesta k překračování hranic stávajícího poznání, je součástí svobodného rozvoje člověka, umožňuje se vyvarovat nejrůznějším formám "zapouzdření" a uzavření se do stereotypu omezených představ.